

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

ORTOEPICKÁ NORMA SOUČASNÉ ČEŠTINY: KODIFIKACE A PRAXE
ORTHOEPIC STANDARD OF CONTEMPORARY CZECH LANGUAGE: CODIFICATION AND USE

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autor práce: KLÁRA SYNČÁKOVÁ, ČESKÁ FILOLOGIE

Vedoucí práce: PhDr. PETR POŘÍZKA, Ph.D.

OLOMOUC 2013

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu i ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci 25. 4. 2012

Klára Synčáková

Děkuji doktoru Pořízkovi za odborné vedení diplomové magisterské práce.

OBSAH:

0. <u>ÚVOD</u>	6
1. <u>ORTOEPIE A KULTURA MLUVENÉHO PROJEVU</u>	7
1.1. Kultura mluveného projevu	7
1.2. Konstituování ortoepie	8
1.3. Ortoepie	9
1.3.1. Výslovnostní styly	11
1.3.2. Ortofonie	11
1.3.3. Ortoepie v rozhlase a televizi	12
1.3.3.1. Veřejnoprávní média	12
1.3.3.2. Problémy mluveného projevu	14
2. <u>TEORETICKÝ PŘEHLED – ZHODNOCENÍ ORTOEPICKÉ NORMY</u>	16
2.1. Ortoepická pravidla	16
2.1.1. Vokály	16
2.1.1.1. Kvantita vokálů – zkracování a prodloužení	16
2.1.1.2. Kvalita vokálů – otevřenost a úžení	16
2.1.1.3. Ráz	17
2.1.2. Konsonanty	18
2.1.2.1. Změny v proudu řeči	19
2.1.2.2. Spojování konsonantů – asimilace (spodoba) znělostní	19
2.1.2.3. Spojování konsonantů – asimilace (spodoba) artikulační	21
2.1.2.3.1. Výslovnost stejných konsonantů	22
2.1.2.3.2. Příbuzné konsonanty a jejich výslovnost	23
2.1.2.3.3. Výslovnost [j] v tvarech slovesa být	24
2.1.2.4. Nenormativní redukce jiných souhláskových spojení	24
2.1.3. Zvuková modulace promluvy	27
2.1.3.1. Přízvuky	27
2.1.3.1.1. Slovní přízvuk	27
2.1.3.1.1.1. Hlavní slovní přízvuk	27
2.1.3.1.1.2. Vedlejší slovní přízvuk	28
2.1.3.1.1.3. Spisovné přízvukování	28
2.1.3.1.2. Větný přízvuk	29
2.1.3.2. Přízvukový takt	29
2.1.3.3. Mluvní tempo	30
2.1.3.4. Intonace	30
2.1.3.4.1. Kadence	31
2.1.3.4.2. Odchyly od normy	31
2.1.3.5. Frázování řeči a pauza	31
2.1.3.5.1. Typy pauz	31
2.1.4. Výslovnost slov přejatých	33
2.1.4.1. Výslovnost vokálů	35
2.1.4.2. Výslovnost konsonantů	37

2.1.4.3.	Výslovnost vlastních jmen	39
2.1.4.4.	Publikace	39
3.	<u>POPIS PRAKTICKÉ ČÁSTI</u>	41
3.1.	Zaměření praktické části	41
3.1.1.	Charakteristika a popis zkoumaného materiálu	41
3.1.1.1.	Události – zpravodajská relace České televize	41
3.1.1.2.	Zeptali jsme se ... – medailonky moderátorů Událostí	42
3.2.	Popis analýzy	42
3.3.	Pravidla pro přepis	43
4.	<u>ANALÝZA – PROJEVY MLUVČÍCH Z HLEDISKA ORTOEPIE</u>	44
4.1.	Analýza mluveného projevu	44
4.1.1.	Aneta Savarová	44
4.1.1.1.	Události	44
4.1.1.2.	Zeptali jsme se Anety Savarové	50
4.1.2.	Marcela Augustová	51
4.1.2.1.	Události	51
4.1.2.2.	Zeptali jsme se Marcely Augustové	55
4.1.3.	Jolana Voldánová	56
4.1.3.1.	Události	56
4.1.3.2.	Zeptali jsme se Jolany Voldánové	60
4.1.4.	Jakub Železný	61
4.1.4.1.	Události	61
4.1.4.2.	Zeptali jsme se Jakuba Železného	65
4.2.	Shrnutí	66
	ZÁVĚR	70
	POUŽITÁ LITERATURA	72
	RESUMÉ	74
	ANOTACE	76

0. ÚVOD

V této magisterské diplomové práci bude pozornost zaměřena na kulturu projevu z hlediska ortoepie u moderátorů veřejnoprávní televize. Výsledky analýzy projevu budou následně porovnány s pravidly současné ortoepické normy.

V teoretické části se seznámíme s problematikou kultury mluveného projevu, konstituováním ortoepie a obsahem pojmu ortoepie. Zaměříme se i na důležitost ortoepie v rámci veřejnoprávních médií. Platná ortoepická norma současné češtiny vychází z publikace Jiřiny Hůrkové *Ortoepická norma současné češtiny* (1995). Přehled této normy bude doplněn o další problematiku jevy, které se v projevech často vyskytují.

Praktická část diplomové práce bude vycházet z analýzy projevů Anety Savarové, Marcely Augustové, Jolany Voldánové a Jakuba Železného – moderátorů zpravodajské relace Události. Jedná se o příspěvky přibližně o délce 10 minut, všechny čtyři díly byly odvysílány v srpnu roku 2012. Pro doplnění budou analyzovány i krátké příspěvky mimo zpravodajskou relaci, které jsou částečně připravené, nečtené (jedná se o předem připravené odpovědi na čtyři otázky) s délkou nepřekračující 2,5 minuty. Výsledný rozbor bude porovnán s ortoepickou normou češtiny, s poukázáním na nejčastější nedostatky mluvených projevů. Pozornost bude zaměřena především na realizaci rázu, kvantitu a kvalitu vokálů, asimilaci artikulační i znělostní a některé prostředky modulace promluvy, především fázování a intonaci.

Cílem této práce je zjistit, do jaké míry jsou si kodifikace a praxe vzdáleny a jaké jevy dělají mluvčím problémy. Vycházíme z předpokladu, že moderátoři České televize jsou povinni dodržovat ortoepická pravidla, proto se nám jeví jejich projev jako nejvíce vhodný pro toto porovnání.

1. ORTOEPIE A KULTURA MLUVENÉHO PROJEVU

Vhodné vyjadřování je důležité k dosažení komunikačních cílů, a to jak v monologu, tak i dialogu. Lotko říká: „Řečová (verbální) komunikace nejen umožňuje styk mezi lidmi, ale ve srovnání s jinými způsoby dorozumívání (např. řečí těla) je jedinečná, úplnější, univerzálnější a hlavně přesnější, lépe tedy umožňuje výměnu zkušeností i hodnot.“ (Kapitoly ze současné rétoriky 2004, s. 11) Často dochází k podceňování řeči, jelikož se jedná do určité míry o proces podvědomý.

Řeč je považována za jeden z nejdokonalejších i nejsložitějších nástrojů lidské společnosti. Zahrnuje v sobě morfologickou, syntaktickou, lexikální a stylovou stránku.

1.1. Kultura mluveného projevu

Kultury mluvené řeči si všímá mnoho jazykovědců. Zajímají se o úroveň promluvy především ve sdělovacích prostředcích a veřejných, popř. poloveřejných projevech. Kromě většího pole využití mluveného projevu je nahlíženo i na jeho působivost a účinnost, jehož předpokladem je kultura a kultivovanost projevu. (Hůrková-Novotná 1995, s. 8)

Mluvený jazykový projev můžeme rozdělit na spisovný a nespisovný (popř. kvalitní a nekvalitní). Samozřejmě musíme brát v úvahu i další faktory, např. připravenost – nepřipravenost, zda je text čtený (částečně čtený) – mluvený.

Dříve bylo možné se standardní jazyk naučit („naposlouchat“). Po rozvoji médií se rozhlas a televize staly hlavním prostředkem mluveného veřejného projevu. Předpokládá se, že by měl mít určitou úroveň včetně dodržení určitého standardu mluveného jazyka.

„Význam mluvené podoby jazyka v posledních desetiletích našeho století daleko překročil rámeček, který míval v dobách, kdy ještě neexistovaly takové prostředky široké působnosti mluveného slova... (...) Také se rozšířil okruh povolání, která již svou podstatou vyžadují denní užívání mluveného jazyka. Nejde jen o pracovníky rozhlasu a televize, učitele všech typů a stupňů škol, herce... Jde o politiky, právníky, pracovníky veřejné správy, různých společenských organizací apod.“ (Tamtéž.)

Problematika úrovně mluveného projevu a řečových vzorů byla obsahem např. článku *Krise mluvních vzorů v Čechách* (Kuldanová, Pavlína: Čeština doma a ve světě, IX, 2001, s. 156-161), kde byla zkoumána úloha školství i médií. Kuldanová podotýká: „Dnes... jako by se kultivovanost projevu veřejných mluvčích, tedy možných mluvních vzorů, ani nepožadovala, někdy je přímo jakousi přítěží, nežádoucím znamením, a to buď domnělé nadřazenosti, nepřirozenosti, nebo naopak „méněcennosti“ těch, kteří se ještě nebyli schopni oprostít od spisovného vyjadřování...“ (Tamtéž, s. 156.)

1.2. Konstituování ortoepie

Už v 15. století se objevovaly první ortoepické spisy. Jedním z průkopníků tohoto oboru se stal Jan Hus. Mezi významná díla patří *Orthographia Bohemica* (poč. 15. století), ve kterém vytýkal tehdejší pražanům jejich výslovnost. Zároveň se pokusil o první popis místa artikulace hlásek. Podobnou tematikou se zabýval například v díle *Základ viery desatera božieho prikázania a páteře* (Jan Hus, 15. stol.), kde analyzuje současný jazyk. Hůrková k Husovu pokusu dodává: „Přestože vývoj nedal Husovi ve všem za pravdu, šlo o jeden z nejvýznamnějších pokusů té doby o normování české výslovnosti.“ (Hůrková-Novotná 1995, s. 9)

V 16. století se na problematiku řečnických projevů podíval z opačného úhlu Jan Blahoslav, který v roce 1571 doplnil svou gramatiku o spisek *Vady kazatelů* (*Vitia concionatorum*, Jan Blahoslav, 1570–1571). Později, v polovině 17. století, si Jan Amos Komenský všiml nedostatků mluveného projevu ve spise *Umění kazatelské* (J. A. Komenský, 1651).

První soustavné pojednání a pokus o stabilizaci výslovnosti sepsal až ve 2. polovině 19. století Josef Durdík (*Kallilogie*, 1873).

Během 20. století se začali jazykovědci soustavněji zajímat o mluvený projev a výslovnost. Narůstá zájem o kritéria spisovného a mluveného projevu a jejich regulaci. Právě Pražský lingvistický kroužek (dále jen PLK) se snaží o sblížení spisovného jazyka se soudobým územ; současně s tím dochází i k formování nové jazykové normy. Jejich teoriemi se velmi výrazně inspiroval ve svém strukturalistickém pojetí jazyka švýcarský lingvista Ferdinand de Saussure.

Snahou jazykovědců byla čeština živá, funkční a kultivovaná. Nejvyšší normou se v tomto období stala sdělnost. Tomu byla uzpůsobena i hlediska – nejvyšším byla funkčnost komunikace, poté psanost – mluvenost a nakonec spisovnost – nespisovnost.

Členové PLK, např. Frynta, Weingart, Rektorisová, Daneš, Hála, Jedlička, Romportl, se začali tématem ortoepie soustavně zabývat. Byly publikovány práce o kultuře českého jazyka (z hlediska výslovnosti), ale také příručky pro divadelní herce, jejichž snahou byla reprezentativní mluva s možným vlivem na širší veřejnost.

Základními kodifikačními příručkami, jejichž vznik posvětila i komise pro ortoepii při ČSAV¹, byly dva svazky – *Výslovnost spisovné češtiny I* (1955, 2. vydání 1967) a *Výslovnost spisovné češtiny II (Výslovnost slov přejatých)*; 1978).

Dalším dílem, které však vzniklo teprve v roce 1995, byla *Česká výslovnostní norma* Jiřiny Hůrkové-Novotné (1995). Sama Hůrková zdůrazňuje, že tato publikace navazuje na příručky *Výslovnost spisovné češtiny (I a II)* „a zároveň odráží změny a vývojové tendence v současné výslovnostní normě.“ (Hůrková-Novotná 1995, s. 15) Dodává, že se jedná o výsledky výzkumů reálného úzu i postojů k jazyku, nejedná se však o kodifikační příručku. Současná ortoepická norma vychází z češtiny centrálních Čech, avšak s výjimkou Prahy a okolí; pro moravskou oblast byly zavedeny dublety. (Pálková 1994, s. 3)

1.3. Ortoepie

Kulturu mluveného projevu velmi výrazně ovlivňuje ortoepie. Pojem ortoepie pochází z řeckého *ortos* (tj. správný), *epain* (tj. mluvit) a *epos* (tj. slovo, řeč).

Krčmová zdůrazňuje, že právě aktivní znalost pravidel ortoepie je žádoucí pro srozumitelnost, ale rovněž vypovídá o kultivovanosti mluvčího.

Ortoepie představuje souhrn výslovnostních norem. Jedná se tedy o soubor obecně platných pravidel a zásad spisovné výslovnosti. Krčmová (2007, s. 172) definuje ortoepii jako nauku „o užívání (ortofonických) hlásek v souvislé řeči a o její modulaci. Ortoepická pravidla se přirozeně ustalují v normě veřejné mluvené komunikace a mohou být kodifikována,

¹ ČSAV – Československá akademie věd (v letech 1953 – 1972)

tj. popsána a formulována jako doporučená nebo závazná ve všech komunikátech, kde očekáváme mluvený spisovný jazyk.“

Hůrková v publikaci *Česká výslovnostní norma* zdůrazňuje, že ortoepická norma není výmyslem jazykovědců, ale jedná se o přirozený jev vyskytující se přímo v jazyce. „Výslovnostní normu si nevymysleli jazykovědci; norma existuje přímo v jazyce: je to soubor objektivně existujících pravidel, která uživatelé daného jazyka pociťují jako závazná. Výslovnostní norma je součástí celého souboru společenských norem lidského chování a jednání.“ (Hůrková-Novotná 1995, s. 17)

Ortoepická pravidla se stávají součástí normy a následně může dojít k jejich kodifikaci. Kodifikovaná pravidla jsou spíše doporučením, závazná jsou však ve veřejných projevech, resp. všude tam, kde je spisovný mluvený jazyk očekávaný a žádoucí. (Krčmová 2007, s. 172)

Je zřejmé, že na jedné straně stojí jazyk jako ideální (nedosažitelný) model a na druhé jazyk mluvený. Mluvený jazyk obsahuje určité nedokonalosti, které jsou do jisté míry přípustné a nepovažují se za chybné.

Pálková v příručce *Stručná pravidla české ortoepie* říká, že „ortoepická kodifikace češtiny je budována s cílem vytvořit standard pro základní mluvní praxi probíhající na bázi mluvené spisovné češtiny (tj. tzv. češtiny hovorové). Je určena pro celou oblast projevů, v nichž je vhodné užití standardní formy jazyka (...) předpokládá široký okruh uživatelů, mluvčí jak profesionální, tak laické.“ (Pálková 1994, s. 2)

Ortoepická výslovnost by tedy měla být dodržována nejen ve školách, veřejných projevech aj., ale také ve veřejnoprávních prostředcích, tj. v rozhlase a televizi. Naopak v projevech soukromých není dodržování těchto pravidel nijak závazné. Rozkolísaný mluvený projev je samozřejmě v běžné komunikaci normální a často si ho nemusíme všimnout, ale ve veřejném mluveném projevu bychom měli dbát o jeho kulturu.

1.3.1. Výslovnostní styly

V rámci ortoepické výslovnosti je rozlišován styl základní (neutrální), hovorový (nižší, implicitní) a styl slavnostnější (vyšší, explicitní). Neortoepická výslovnost značí nedbalou nebo nářeční mluvu. V mluvených projevech a v médiích je běžný styl neutrální.

Většina běžných mluvených veřejných projevů je neutrální. Od něj se odlišuje styl vyšší příznakový pro slavnostní projevy, umělecký přednes apod., který se vyznačuje pečlivou výslovností souhláskových skupin, pečlivou realizací vokálů a prozodických modelů apod. Naopak jako nižší styl označujeme výslovnost běžnou, kterou lze stále ještě označit za spisovnou. (Krčmová 2007, s. 175)

Z hlediska artikulačního se vyděluje výslovnost explicitní a náznaková. Explicitní výslovnost představuje krajní polohy artikulace. (Pálková 1999, s. 320) Naproti tomu k výslovnosti náznakové dochází při nedbalém rychlém projevu; mluvidla se do krajních poloh nedostanou, pouze naznačují jejich směr. (Tamtéž.) Podle toho lze určit jazykovou úroveň mluvího, Pálková mluví o jazykové úrovni mluvího jako o *výrazu osobní kultury*.

1.3.2. Ortofonie

S ortoepií souvisí rovněž pojem ortofonie. Slovo je z řeckého *orthos* (tj. správný) a *foné* (tj. hlas). Lotko definuje ortofonii jako nauku o správném tvoření hlásek, zvláště jejich artikulaci (Lotko 2005, s. 83). Jsou to „pravidla normativní výslovnosti jednotlivých hlásek“. (Hůrková-Novotná 1995, s. 17)

Ortofonie je nauka zabývající se zněním hlásek spisovného jazyka, tj. vztahem mezi hláskou „správnou“, jež odpovídá normě, a „nesprávnou“. Avšak je nutné odlišit ji od ortoepie, neboť i hláska vyslovovaná mluvíčím s vadou řeči, může být vyslovena v rámci možností ortoepicky. (Krčmová 2007, s. 127)

1.3.3. Ortoepie v rozhlase a televizi

Funkce a užití mluveného slova jsou přímo úměrné s rozvojem lidské společnosti. Období od 2. poloviny 20. století je charakteristické informační explozí, tedy rozvojem televize a nedlouho předtím také rozhlasu.

Zpočátku byly projevy mluvčích (moderátorů, reportérů) předem připravené a čtené, teprve později začala dominovat řeč mluvená. Stále více bylo nutné poskytnout projev nepřipravený, popř. připravený jen částečně. Živá vystoupení se stala nedílnou součástí rádia a televize. S tím souviselo také postupné uvolňování jazykového projevu, tzv. demokratizace, čímž se projev stával pro posluchače přístupnější a přirozenější.

V současné době vysílá mnoho rozhlasových a televizních stanic. Obecně se dělí na soukromé a veřejnoprávní.

Soukromými stanicemi se v této práci zabývat nebudeme, protože tyto sdělovací prostředky nemají ze zákona povinnost dodržovat pravidla ortoepické normy, a proto tak často ani nečiní. Nemají žádnou, popř. jen minimální, zpětnou kontrolu projevů svých moderátorů a redaktorů.

Naopak veřejnoprávní vysílání je vysílání pro veřejnost, jež je financováno a kontrolováno veřejností. Základním požadavkem je, aby vysílání bylo nezávislé a uspokojovalo potřeby a zájmy celé společnosti. Měli by se věnovat otázkám sociálním, náboženským, ale i otázkám menšin, neměla by chybět složka edukační a to vše s určitou vyvážeností.

1.3.3.1. Veřejnoprávní média

Zástupcem takového typu rádiového vysílání je v České republice *Český rozhlas* (s množstvím stanic celoplošných, např. Radiožurnál, Vltava, Leonardo, Radio Wave i regionálních, např. Brno, Olomouc, České Budějovice, Sever, Regina).

Základem vysílání je pouze přenos zvuku, konkrétně hlasu, mluveného slova. Pálková se ve svém článku *Výslovnost rozhlasových mluvčích* zaměřuje na souvislosti mezi zvukovou stránkou a porozuměním řeči: „Zvuková stránka řeči má podstatný význam pro porozumění obsahu sdělení a často rozhodující význam pro jeho účinek na posluchače. Nejde přitom jen

o prostou srozumitelnost textu, ale o to, aby zvukové prostředky co nejvíce usnadnily posluchači percepci a přispěly k orientaci v souvislém textu.“ (Pálková 1982)

Percepce mezi mluvčím a posluchačem je o to složitější, že nejsou ve vzájemném kontaktu. Proto je také součástí *Kodexu Českého rozhlasu*² v části *Profesní a etické otázky a některé posty při jejich řešení* zahrnuta v článku 16 i otázka jazykového projevu. Ten musí být ve veřejnoprávních sdělovacích prostředcích kultivovaný, protože projev rozhlasových pracovníků může mít pro posluchače normotvorný význam.

Kultivovaným projevem se rozumí vhodné zvolení jazykových prostředků vzhledem k tématu a žánru, užití mluveného spisovného jazyka (pouze s výjimkou citací, interpretací výroků apod.) s dodržением základních pravidel české výslovnostní normy. Mluvčí by se měli vyvarovat frázím, klišé a populárním výrazům.

Veřejnoprávní televizní stanicí je Česká televize (se svými programy – plnoformátovými ČT1 a ČT2, sportovním ČT4 a zpravodajským ČT24). Stejně jako pro Český rozhlas, platí i pro televizní vysílání *Kodex České televize*, jehož součástí je mimo jiné i článek o jazykovém projevu s obdobnými požadavky a normami, jako tomu bylo u Českého rozhlasu.

Už od počátku vysílání se projevuje snaha udržet určitou úroveň projevu, který nejenže by měl respektovat standardy spisovného jazyka, ale také výslovnosti. Dobrá úroveň mluveného projevu je nedílnou složkou odborné kvalifikace a projev by měl mít z hlediska jazykového projevu současně výchovný charakter.

Základním standardem pro televizní mluvčí je mluvená forma spisovného jazyka, tj. češtiny. Kromě toho by měli ovládat dechovou, hlasovou a artikulační formu jazyka. Měli by se vyvarovat slangovým či nářečním prvkům. A v neposlední řadě by měli dodržovat pravidla spisovné výslovnosti v neutrální podobě, tedy ortoepickou normu češtiny.

² <http://www.rozhlas.cz/rada/legislativa/zprava/kodex-ceskeho-rozhlasu--789056>

Zároveň je nezbytné, aby byla řeč uvolněná, spontánní a přirozená. Mluvčí by se měli vyhýbat výjimečnosti a exkluzivitě, která by mohla vést k většímu odstupu mezi mluvčím a běžným posluchačem.

Rozhlas (resp. i televize) klade na své mluvčí z hlediska zvukového projevu poměrně vysoké nároky a dodržování určité kultury a techniky mluveného projevu od nich očekávají nejen jejich nadřízení, ale i posluchači, kteří považují určitou úroveň mluveného veřejného projevu za standard. „Rozhlasový posluchač považuje za samozřejmé, že se redaktor vyjadřuje spisovně a ovládá techniku řeči (vždyť je to součástí jeho profese). Naopak snaha přizpůsobit se je falešným rysem „lidovosti“, pociťuje se jako podceňování partnera i publika a nepůsobí příznivě.“ (Pálková 1982)

1.3.3.2. Problémy mluveného projevu

Rozdíl mezi hlasateli a redaktory by se měl z hlediska jejich projevu odrážet především v jejich stylové stránce, která musí vycházet z charakteru sdělovaných textů, potažmo rozdílem mezi čtenou a mluvenou řečí. Pálková však tvrdí, že: „Schopný mluvčí může podat text podrobně připravený nebo i doslovně napsaný tak, aby působil dojmem projevu spontánně mluveného.“ (Pálková 1982)

Dále technika dýchání a ovládní hlasu při řeči dělá občas mluvčím problémy. „Na správné technice dýchání závisí řada dalších řečových kvalit. Důležité je např. dodržení rovnoměrné dynamické úrovně hlasu. Řeč s vyraženými začátky slov nebo větných úseků a naopak se sotva slyšitelnými konci je pro posluchače nepříjemná a snižuje vnímání obsahu textu.“, zdůrazňuje Pálková. (Tamtéž.)

Slyšitelné mlaskání, polknutí, vdechy mezi mluvními celky, kdy mluvčí nevystačí s dechem až do konce – to jsou jen některé z dalších nedostatků, které by se neměly v kvalitním projevu objevovat.

Nedostatkům ve veřejném mluveném projevu se již věnovala řada jazykovědců, např. Zdena Pálková *Výslovnost rozhlasových mluvčích z roku 1982*³.

Stav současné češtiny dokumentoval článek rovněž Pálkové *Výslovnost současné češtiny*⁴ nebo Jitky Janíkové *Moderátoři televizního zpravodajství*⁵. Na základě zvukové analýzy projevů 12 moderátorů televizního zpravodajství (ČT1, Nova, Prima) byla otevřenost samohlásek, nedodržování jejich kvantity, redukce konsonantů, řečové vady a nedostatky v suprasegmentální rovině.

Předmětem studie *Zvuková podoba rozhlasové češtiny*⁶ Zdeny Pálkové, Jitky Veroňkové-Janíkové a Barbory Hedvábné byla úroveň mluveného projevu ve veřejnoprávním médiu. Autorky se zaměřily na mluvené slovo ve zpravodajství Českého rozhlasu. Mezi nejčastější chyby patřila špatná výslovnost vokálů, chybná intonace mluvčích aj. Výsledek studie poukázal na klesající tendenci v projevech rozhlasových mluvčích.

³ PÁLKOVÁ, Z.: Výslovnost rozhlasových mluvčích. *Naše řeč*, 65 (1982), 4.

⁴ PÁLKOVÁ, Z.: Výslovnost současné češtiny. *Český jazyk a literatura*, 59 (2008–2009), 1.

⁵ JANÍKOVÁ, J.: Moderátoři televizního zpravodajství. In: *Čeština doma a ve světě*. Praha 2001.

⁶ PÁLKOVÁ, Z., VEROŇKOVÁ-JANÍKOVÁ, J., HEDVÁBNÁ, B.: Zvuková podoba rozhlasové češtiny. In: *Proměna rozhlasového výrazu a tvaru: sborník příspěvků z jarního semináře 2003*. Praha 2003.

2. TEORETICKÝ PŘEHLED – ZHODNOCENÍ ORTOEPICKÉ NORMY

2.1. Ortoepická pravidla⁷

2.1.1. Vokály

Čeština má pět základních vokálů *a, e, i, o, u*, které se od sebe liší kvantitou (*a-á, e-é, i-í, o-ó, u-ú*) a kvalitou (*a-e, i-o*).

Správnou, resp. chybnou, výslovnost lze u vokálů nejnadhěji identifikovat. Pro posluchače a diváky jsou takové odchylky velmi nápadné a v projevech, kde je předpokládána jistá úroveň, je vnímají negativně. Snadno tak rozliší kultivovaný a nekultivovaný projev.

2.1.1.1. Kvantita vokálů – zkracování a dloužení

V kvantitě vokálů dochází často k odchylkám. Avšak délky musí být ve spisovné výslovnosti dodržovány, není tedy přípustné přílišné dloužení ani zkracování. Nedodržování kvantity může mít za následek změnu významu, např. rada – ráda, myslí – myslí, rám – RAM.

Nejčastěji dochází ke zkracování dlouhých vokálů *í* a *ú*, např. rohlík [rohlik], domů [domu], protože jsou tyto vokály artikulačně nejnáročnější. Často bývá zkracován také vokál *é*. (Hůrková-Novotná 1995, s. 20)

U některých mluvčích se objevuje i dloužení krátkých vokálů, především na konci slov před pauzou. Tento jev se týká především nářečních oblastí, např. Valaška, Laška.

2.1.1.2. Kvalita vokálů – otevřenost a úžení

Opačným jevem jsou odchylky v kvalitě samohlásek, a to směrem k otevřenosti – tzv. „pražské“, „středočeské“. Za hranicemi české jazykové oblasti dochází naopak k jejich úžení. Tyto jevy jsou v oficiálním mluveném projevu nepřipustné.

⁷Vycházíme z: HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, J.: *Česká výslovnostní norma*. Praha 1995.

V případě otevřené výslovnosti se výslovnost *i-í* blíží svou výslovností vokálu *e-é* (film – [felm], lid – [led]). Vokál *e-é* se někdy ve výslovnosti blíží *a-á* (léto – [la:to]) a vokál *o-ó* bývá vyslovován jako *a-á* (klon – [klan]).

Naopak úženi vokálů se vyskytuje pouze v oblastních nářečích. Vokál [a], [a:] se svou výslovností blíží [e], [e:], vokál [o], [o:] se může blížit až [u], [u:] a [e], [e:] bývá v těchto případech vyslovováno jako [i], [i:].

Kromě toho, že jsou tyto jevy nenormativní, může docházet k posouvání významu slova; např. lidový – ledový, Slovinsko – Slovensko; této – táto; plot – plat.

2.1.1.3. Ráz

Pro češtinu typický ráz je definován jako zvláštní hlasový začátek, který se vyskytuje automaticky před vokálem po každé absolutní pauze. Závazný je po neslabičných předložkách.

Nepisovná výslovnost však v dnešní době proniká i do oficiálních projevů. V běžném projevu je závazná výslovnost s rázem po neslabičných předložkách *k, s, z, v* (k oknu [k?oknu], s Anetou [s?anetou], z Ameriky [s?ameriki], v Olomouci [f?olomouci]).

Výslovnost bez rázu např. k oknu [koknu], s Anetou [sanetou] nebo k oknu [goknu], s Anetou [zanetou] je považována za nenormativní.

V projevech profesionálních mluvčích je doporučena výslovnost rázu, a to v několika případech – po nepřízvučné slabice nebo jednoslabičném slově (k autu [k?autu], proč odjel [proč?odjel]), po dvou stejných vokálech na konci předložky a slova s vokálovým počátkem (po obědě [po?obědě]) nebo předpony a základu slova (doopravdy [do?opravdi]), stejně tak ve spojení dvou různých samohlásek na konci předložky a slova s vokálovým počátkem (za oknem [za?oknem]) nebo předpony a základu slova (doupřavit [do?upřavit]), v adjektivech a adverbiích s počátečním prefixem *nej-* a následujícím vokálem (nejostřejší [nej?ostřejši:]). Dále v případě zakončení předložky na konsonant a slovem začínajícím vokálem (nad oblohou [nat?oblohou]), složených slov (černooký [černo?oki:]) a dvou samohlásek na hranici slov (mnoho aktivit [mnoho?aktivit]). (Tamtéž, s. 26)

Při realizaci rázu jsou aktivním artikulačním orgánem hlasivky, jež tvoří ráz svým prudkým rozevřením. Český ráz je obdobou tvrdého hlasového počátku.

2.1.2. Konsonanty

Souhlásky dodávají řeči srozumitelnost. Mohou se mezi nimi vyskytovat odchylky oblastní, nebo individuální, které jsou způsobovány vadou řeči. V jiných případech mohou být zaviněné oslabením artikulace hlásek, tj. nedbalou výslovností klouzavou, polykavou a synkopickou.

Nářeční výslovnost je v mluveném oficiálním projevu nepřijatelná. Neměla by se objevovat ve veřejných projevech, tím méně na televizních obrazovkách a v rozhlase. Od nářeční výslovnosti je nutno odlišit vady výslovnostní, které by rovněž neměly být součástí mluvného projevu profesionálních mluvčích.

Vady výslovnosti (dyslalie) jsou označovány podle názvů písmen řecké abecedy, jež se vada týká. V češtině se jedná o problematiku výslovnosti konsonantů. Mezi nejčastější patří *rotacismus*, tedy nesprávné tvoření vibranty *r* a jeho varianta *rotacismus bohemicus*, týkající se hlásky *ř*. Další častou vadou je *sigmatismus* – nesprávná výslovnost sykavek *s*, *z*, *š*, *ž* a polysykavek *c*, *č* a *hypersigmatismus* – výslovnost sykavek s nadbytečným sykáním. Opačným hypersigmatismu je *tupá výslovnost* sykavek, při kterém se jazyk přesouvá příliš dopředu, až k prostoru horního patra a řezáků. Mezi vady patří výslovnost laterální hlásky *l*, kdy se jazyk opírá o dolní řezáky, místo o horní.

Při mluvě může docházet částečně nebo zcela ke změně hlásky. Některé z těchto změn jsou spisovné, jiné nikoliv. Mluvčí si tato pravidla osvojuje postupně a často ani netuší, že taková výslovnost je ortoepicky správná a žádoucí.

Hůrková uvádí tradiční rozdělení konsonantů při přesné artikulaci (Tamtéž, s. 21):

1. podle způsobu tvoření konsonantů, podle typu překážky se rozlišují explozivní, frikativní a afrikativní;
2. podle místa tvoření konsonantů se rozlišují bilabiální (nebo labiální), labiodentální, alveolární (nebo alveodontální), palatální, velární a laryngální;

3. podle účasti artikulačních orgánů, tedy rtů, jazyka a hlasivek;
4. podle účasti hlasu se rozlišují hlásky znělé a neznělé.

2.1.2.1. Změny v proudu řeči

Základní skupinou jsou asimilace – rozlišujeme asimilaci znělostní a artikulační. V rámci asimilace se rozlišuje akomodace, tj. sblížení mezi konsonanty a vokály, a asimilace, tj. sblížení mezi hláskami téhož typu. (Krčmová 2007, s. 81)

Mezi další změny patří elize (tj. zjednodušování souhláskových skupin), anaptyx (tj. nesystémové vkládání vokálů), proteze (tj. vkládání konsonantů před vokál), metateze (tj. přeskupení hlásek nebo slabik ve slově) a slabičný sklad. Žádná z těchto jmenovaných změn by se neměla ve veřejném mluveném projevu vyskytovat.

2.1.2.2. Spojování konsonantů – asimilace (spodoba) znělostní

Jedná se o nejrozšířenější asimilaci v češtině. Protože jsou konsonanty tvořeny na různých místech a několika způsoby (viz výše), je také artikulace dvou a více souhlásek složitější. V této souvislosti mluvíme o tzv. spodobě znělosti neboli asimilaci. Je to stav, kdy je výslovnost hlásky ovlivňována hláskou předcházející nebo následující, skupina hlásek je tedy vyslovena zněle nebo nezněle. Na základě toho rozlišujeme asimilace regresivní (zpětnou, anticipační) a progresivní. V češtině se nejčastěji setkáme s asimilací regresivní (nashledanou [nazhledanou]), ale může se vyskytovat i progresivní (nashledanou [naschledanou]).

Existuje celá řada konsonantů se svými znělostními protějšky. Mluvíme o tzv. *párových konsonantech*. Vyznačují se tím, že jedna z hlásek je vždy znělá, druhá neznělá, tvoří tedy pár. Takovými párovými souhláskami jsou např. *p-b, t-d, t'-d', k-g, s-z, š-ž, ch-h*. A právě znělost v některých případech napomáhá rozlišovat význam slova (prak – brak).

K asimilaci dochází u párových konsonantů ve všech případech, tedy na začátku i uprostřed slova, v základu slova, ve spojení základu slova s předponou nebo příponou, v předložkových spojeních. Jak dále podotýká Hůrková, tato asimilační pravidla nejsou

pro rodilého mluvčího problematická (Hůrková-Novotná 1995, s. 28). Provádí tyto změny automaticky a často ani netuší, že je provádí podle ortoepických zásad. Občas se ale stává, že si mluvčí myslí, že je asimilace nepatřičným jevem a je správné artikulovat všechny hlásky bez jakékoliv změny. Takový projev pak zní násilně, až komicky.

Poněkud zvláštní postavení má spojení *sh*, u něž je povolena výslovnost dvojí [zh] i [sch], přičemž první varianta se uvádí jako typická pro mluvčí z Moravy, druhá pro mluvčí z Čech. I zde však existují výjimky – *shůry*, *shora*, *shluknout se* a *shluk* – zde je normativní pouze výslovnost [zh].

Mezi párové patří např. *z* [dz], *ž* [dž]. V tomto případě však znělé protějšky nejsou samostatnou hláskou, tvoří se jen jako neznělý protějšek při spodobě znělosti, při výslovnosti slov *lecko* [leʒgdo], *džbán* [žba:n] aj. Podobně se vyskytuje v obou variantách hláska *ř*, tedy jako znělé, např. *řepa* [řepa], a neznělé, např. *tři* [t_hři].

V případě znělostní asimilace mluvíme o tzv. sonorizaci (znělá hláska nahrazuje hlásku neznělou) a tzv. desonorizaci (ztrátě znělosti). (Krčmová 2007, s. 82)

Dalším typem hlásek jsou tzv. *nepárové konsonanty*, které označujeme také jako sonory nebo hlásky jedinečné. Do této skupiny patří nazály *m*, *n*, *ň*, vibranta *r*, aproximanta *j* a laterální aproximanta *l*. Tyto hlásky nemají žádný znělostní protějšek, jsou vždy znělé, nepodléhají asimilaci.

V mnoha případech je výslovnost nejistá, jsou proto pouze doporučovány konkrétní varianty (některé navíc jen jako oblastní varianty):

- v imperativu 1. osobě plurálu se zakončením na neznělý párový konsonant se považuje za normativní výslovnost s hláskou neznělou (např. *leťme* [leťme]); se zakončením kmene na znělý konsonant se doporučuje výslovnost s hláskou neznělou (např. *buďme* [buťme]);
- ve spojení předložky *k* a slova začínající nepárovou souhláskou a před labiodentálním *v* se považuje za normativní výslovnost neznělá *k* ránu [k ra:nu], *k vánoční* [k va:nočňi:];

- ve spojení párového a nepárového konsonantu v mezisloví, např. náš rod [na:š rod], jak jeli [jak jeli], až ráno [aš ra:no], se považuje za normativní výslovnost párového konsonantu neznělá;
- ve tvaru pomocného slovesa být *jsme* se považuje za normativní výslovnost bez *j* a s neznělým konsonantem, tedy [sme].

(Hůrková-Novotná 1995, s. 28–29)

Někdy je však možná výslovnost dvojí, tedy dubletní, např. ve slovech prosba, modlitba, svatba. Výslovnost se znělými konsonanty je normativní, nicméně povolená je i výslovnost neznělá, která je navíc příznaková pro vyšší styl.

V případě spojení s předložkami *s*, *se*, *přes* platí specifická pravidla.

V případě předložky *s* ve spojení s instrumentálem platí výslovnost *se si z*, tedy [smaminkou] i [zmaminkou]. Pouze např. v přednesu básní, předčítání se považuje za vhodnější výslovnost s neznělým *s*. Výslovnost *se s* je žádoucí také v případech, kdy se jedná o směr z povrchu pryč/dolů a mluvčí to chce zdůraznit, avšak pokud se jedná o spojení s akuzativem, je předložka brána, jako by tam bylo *z* [zmostu]. Varianta *se* je vyslovována vždy nezněle a jakákoliv jiná podoba je považována za nevhodnou [se smeta:kem], [se smetanou] apod.

2.1.2.3. Spojování konsonantů – asimilace (spodoba) artikulační

Asimilace artikulační, tj. artikulační přizpůsobování sousedících hlásek, vede k vyrovnávání artikulačních rozdílů. Hůrková definuje artikulační asimilaci jako „*proces, kterým se vyrovnávají artikulační rozdíly mezi dvěma i více sousedními hláskami, z nichž každá se v izolovaném postavení tvoří na jiném artikulačním místě.*“ (Tamtéž, s. 30)

V češtině se tak děje v případě alveolárního η , které vzniká při spojení hlásek $n+k$, $n+g$ (např. lanžo, tango), nebo retozubného m , jež vzniká při artikulaci $m+v$, $m+f$ (tramvaj,

symfonie). Pokud je však důsledně dodržována výslovnost *n+k*, *n+g*, *m+v*, *m+f*, mluvíme o výslovnosti hyperkorektní⁸. Lotko v souvislosti s hyperkorektností uvádí: „Nemálo řečníků se např. domnívá, že mluvit spisovně znamená užívat takových slov, tvarů i vazeb, pomocí kterých bychom se výrazně odlišili od promluv slyšených kolem sebe. (...) Zastaralý způsob vyjadřování, přehnaně strojená a nápadná mluva tlumí zájem posluchačů a odvádí jejich pozornost od obsahu sdělovaného. Nezřídka může rovněž vést k nežádoucímu komickému účinku.“ (Lotko 2004, s. 37) Nejenom že je takový projev nežádoucí z hlediska ortoepie, ale také z hlediska sdělovaného obsahu, který se může stát pro posluchače druhořadý.

V případě výslovnosti sykavek je žádoucí, aby byly obě hlásky zachovány.

Spojení ostré sykavky a polosykavky – *sč* [sčesat], v takovém spojení není výjimkou ani výslovnost nenormativní, kdy hláska *č* ovlivňuje artikulaci *s* [ščesat]. Děje se tak na začátku slova, uprostřed nebo na hranici předpony a kořene.

Spojení ostré a tupé sykavky *s/z* + *š/ž* je často splývavé. K tomuto jevu dochází uvnitř slova, na švu i ve spojení s předložkou. Není tedy vyslovováno [rosši:řit], [bes žihadla], ale jako [roši:řit], [bežihadla].

Nebo naopak spojení tupé sykavky s ostrou, např. říšský s častou nenormativní podobou [ři:ski:] namísto [ři:šski:].

2.1.2.3.1. Výslovnost stejných konsonantů

Jedná o výslovnost dvou stejných konsonantů, která je však z hlediska artikulace zjednodušena. Nemusí se nutně jednat o stejné konsonanty, platí to i u hlásek zvukově a foneticky stejných.

Dva stejné konsonanty bývají vyslovovány trojím způsobem.

Zjednodušená výslovnost je tam, kde necítíme sklad slova (vyslovujeme nezdvojeně), např. nevinný [nevini:], měkký [mňeki:], Anna [ʔana], kamenný [kameni:]. Naopak výslovnost zdvojenou používáme tam, kde by mohlo dojít k posunutí významu slova (např. podaný –

⁸ hyperkorektní výslovnost, hyperkorektnost – tvorba a užívání nesprávných tvarů slov v pomýlené snaze o jejich mimořádnou, domněle vyšší správnost (Lotko 2005, s. 46)

poddaný, nejasnější – nejjasnější), v substantivech a adjektivech typu *racci*, *kukaččí* aj., na švu slov (*dvojdomy*, *půllitr*), v příponách imperativu zakončených na *-me* (zlom – *zlomme*), ve spojení s částicí *-li* (*pomohl-li*), v případě zakončení slova hláskou, kterou začíná slovo následující (*měl litr*, *vyber růži*, *udělej jídlo*).

Třetí způsob je závazný především pro profesionální mluvčí. Zdvojená výslovnost by měla být dodržována na švu předpon *před-*, *od-*, *nad-* ve spojení se slovním základem začínajícím na [t, d] a na švu předpon *roz-*, *bez-* ve spojení se slovem začínajícím sykavkou. (Tamtéž, s. 31–32)

2.1.2.3.2. Příbuzné konsonanty a jejich výslovnost

Výslovnost konsonantů [t], [d] a sykavek [s], [š] je podobná svým místem tvoření – tedy dotykem jazyka a dásňového výstupku. V případě ražených hlásek [t] a [d] se jedná o úplný závěr vydechovaného proudu vzduchu, zatímco [s] a [š] je tvořeno úžinou, kterou část vzduchu proudí dál. Artikulační asimilací hlásek [ts], [tš] pak vzniká polosykavka [c] a [č]. V některých případech je taková zjednodušená výslovnost normativní – např. *dětský* [d'ɛckɪ:], *městský* [m'ɛsckɪ:], *většina* [v'ɛtʃɪna].

Avšak u profesionálních mluvčích je častěji doporučována výslovnost nezjednodušená:

- ve spojení s předponami *od-*, *pod-*, *nad-*, např. *odsun* [ʔotsun], *posaditý* [potsad'iti:], *nadšení* [natše'ni:];

- ve spojení s předložkami *od*, *pod*, *nad*, např. *od starosty* [ʔot starosti], *pod širákem* [pot šira:kem], *nad stezkou* [nat steskou];

- ve spojení se zvrtným *si*, *se*, např. *naladit si* [naladit si], *uklonit se* [ʔuklo'nit se].

Výslovnost souhláskového spojení *d+z*, *d+ž* je doporučována stejně jako u *t+c*, *t+č*, *d+c*, *d+č* nezjednodušená. Doporučená výslovnost obou konsonantů platí rovněž u hlásek [tt'], [dd'] , [t't'] – *od těla* [ʔott'ɛla], *oddíl* [ʔodd'i:l], *sudte* [sud'te].

V případě artikulace hlásek [t], [d] + [n] nebo [n] + [t], [d] často dochází ke změkčení hlásky předcházející, tedy *t*, *d*, popř. *n*, avšak u profesionálních mluvčích je tento jev

nevhodný. Výslovnost s předložkou *od, před, pod, nad*, např. *od něj* [ʔotņej], *před někým* [přetņeki:m] a jakékoliv spojení *n, d a t* se doporučuje neměkčit.

2.1.2.3.3. Výslovnost [j] v tvarech slovesa být

Ve tvarech slovesa *být* se připouští výslovnost bez [j], tedy *já jsem* [sem], *ty jsi* [si] atd. Ve výslovnosti profesionálních mluvčích se rovněž doporučuje tato výslovnost, neboť výslovnost s počátečním [j] je považována za hyperkorektní. Avšak mluvčí se často domnívají, že právě v oficiálních veřejných projevech by mělo být zřetelně vysloveno.

Naopak musí být zachováno ve tvarech 3. osoby singuláru a plurálu a ve tvarech záporných. Jako výjimka může být pociťována výslovnost slovesa *být* s [j] v jeho plnovýznamové funkci.

Hlásková musí být ve spisovné výslovnosti zachována ve všech ostatních slovech začínajících na *j, i* když je často patrná tendence *j* vynechávat, např. u slov *jméno, jdu*, ale také *půjdu, přijdu, přijmení*.

2.1.2.4. Nenormativní redukce jiných souhláskových spojení

Četné nedostatky se objevují ve výslovnosti souhlásek. Jsou to vesměs nedostatky podstatné, protože výrazně ovlivňují jak srozumitelnost, tak stylovou úroveň projevu. Nejčastěji se redukce, popř. deformace objevuje u slov a slovních spojení s větší frekvencí.

Až na několik výjimek je redukce hlásek v mluveném projevu nežádoucí. Důvodem může být neznalost ortoepické normy. Ve spisovném mluveném projevu zachováváme plnou výslovnost vždy: na začátku slov (*kdyby, některý, vždycky*); uprostřed slov (*prázdný, prázdniny*); na konci slov (*jedenáct, dvanáct*).

Jedná se o redukce hlásek:

- *h* – v koncovkách *-ého, -ího*, jehož doprovodným jevem je krácení vokálu, např. [politickeo veřejneo ?a kulturňio života];
- *j* – v koncovce *-uje*, např. *pokračuje* v návštěvě [pokračue v na:fšťevje], zdůrazňuje [zdu:razņue];

- *v* – např. životnost [žiotnost], na výsledky konference [na i:sledki konference];
- *n* – např. komunistické strany [komunisticke: stra(n)i], porada náměstků ministrů [poradaamňestku: mi(n)istru:];
- při oslabení *b* vzniká hláska *v*, např. zvelebovací činnost [zvelevovaci: činnost], nebezpečná situace [nevespečna: situace];
- *č/c* – přičemž vznikají hlásky *š, s*, např. chemická výroba [chemiska: vi:roba], konečně Škoda Plzeň [konešne škoda plzeň].

(Pálková 1982)

Více problematická jsou v tomto směru souhlásková spojení s výskytem hlásek a skupin, které jsou vypouštěny nebo zjednodušovány:

- *h, j, v* – např. mistrovství světa [mistrovstvi: sjeta], v Moskvě [vmoskje], ve svém [vese:m], odhodlání [ododla:ňi:], část jich přijede [ča:stich přijede], ve čtyřhře [ve čtiřhe];
- *dn* – např. k jednotlivým článkům [kjenotlivi:m čla:nku:m], dnešní situace [nešni: situace];
- *tc* – např. vůdce [vu:ce], odcestovali [ocestoval], před cílem [přeci:lem];
- *stň, stn* – např. účastníci [u:časňi:ci], zúčastnili se [zu:časňili se];
- různé sykavky *zs, zš, sš, šs, žs* aj. – např. rozšíření [roši:řeňi:], přes šest [přešest], černošské [černoske:], pražské [praske:];
- skupina *tt', dd* – např. vedení oddílu [vedeňí od'ílu], pod těmito čísly [poťěmito či:sli];
- skupina *ts, tš* se mění na *c, č* – např. předseda [přeceda], předstírat [přectí:rat], odsoudili [ocoud'íli], podsypávat [pocipa:vat], nad sílou [naci:lou], odškodnění [očkodňeni:];
- výslovnost skupin *ns, ňs, nš* je deformována, např. Československo [českoslovencko], proti loňsku [proťi loňcku / loncku] aj.

(Pálková 1982)

Redukovány jsou rovněž hlásky na hranici slov v případě, že se jedná o:

- stejné souhlásky, např. v Moskvě dnes začalo [vmoskvje dnezačalo], před továrnou [přetova:rnou], které se dnes sejde [ktere: sednesejde];
- koncovou nosní souhlásku, ta se přizpůsobuje místu tvoření následující hlásce, např. jsou základem [jsou za:kladen], ve dvacátém prvním kole [ve dvaca:te:m prve:ŋkole], přísun potravin [při:sum potravin];
- souhláskovou skupinu se sykavkami a polosykavkami:
 - *c + sykavka*, např. konec zpráv [konec pra:f], Liberec zataženo [liberezataženo];
 - *ct + souhláska*, např. patnáct bodů [patna:z bodu:];
 - *st + souhláska*, např. šest celých čtyři desetiny [šes celi:ch čtíři deseti:ni], oblačnost z mlh [oblačnozzmlch], šest stupňů [šestupňu:].

(Pálková 1982)

Nejčastější odchylky od výslovnostní normy jsou ve spojení hlásek:

- *n, ň + s, š* – ženská [žencka:], panská [pancka:], plzeňský [plzeňcki:];
- *n + tupé š* – kdy se š mění v [č], menší [menčí], zmenšil [zmenčil];
- *m, n + tupé ž* – manžel [manžel], jenže [jenže];
- *n + p/b* – dochází ke změně *n* na [m] - hanba [hamba], klenba [klemba];
- *m + ě* – namísto jediné správné výslovnost [mňe], je vyslovováno město [mjesto], měsíc [mjesi:c].

Avšak v některých případech jsou redukovaná souhlásková spojení připouštěna:

- ve veřejných neutrálních mluvených projevech – dcer [cera], srdce [srce];
- u slov džbán, džber je povolena varianta [žba:n], [žber];
- číslovky sedm, osm – dvě rovnocenné výslovnostní varianty [sedm] i [sedum] (vokalizovaná podoba pro mluvený veřejných projev vhodnější).

2.1.3. Zvuková modulace promluvy

Pokud mluvčí transformuje své myšlenky do slov, slova do vět a věty se stanou promluvou, je tady další stupeň – zvuková realizace promluvy.

Téma zvukové modulace je pro mluvený projev velmi důležité. Jedná se o prvky prozodické/suprasegmentální. Pokud jsou všechny vlastnosti mluveného projevu správně dodržovány, projev se stává srozumitelnější a působí přirozeně. Hůrková to shrnuje slovy: „S jistou pravidelností se opakující střídání slabik přízvučných a nepřízvučných tvoří tedy rytmickou osnovu řeči, na jejímž pozadí se vytváří jakoby vyšší vrstva rytmického členění: frázování, větný přízvuk a intonace, které formují základní rytmickou osnovu české věty.“ (Hůrková-Novotná 1995, s. 41)

Tyto vlastnosti mluveného textu pomáhají posluchači s orientací v textu. Tomu napomáhají zvukové signály, které naznačují strukturu textu a jeho návaznost v kontextu. (Pálková, 2008-2009)

Zvukovými modulátory jsou tedy *pauza, intonace, přízvuky, mluvní takt, tempo a zabarvení hlasu.*

2.1.3.1. Přízvuky

2.1.3.1.1. Slovní přízvuky

2.1.3.1.1.1. Hlavní slovní přízvuk

Hůrková říká, že slovní přízvuk tvoří „základní rytmickou osnovu každého jazyka.“ (Hůrková-Novotná 1995, s. 37) V českém jazyce se přízvuk označuje jako silový a je stálý. Je umístěn na první slabice slova, v případě předložky a slova se přízvuk přesouvá na předložku (tj. první slabiku slovního spojení), např. **pod** oblohou, **přes** most.

Slovní přízvuk v některých případech rozlišuje do určité míry význam, resp. rozlišuje slovo jediné od slov dvou, např. **na** palmě – napal **mě**. Rodilý mluvčí však se slovním přízvukem nemívá problémy, neboť se jej neučí, postupně si jeho pravidla osvojuje.

Jediným nedostatkem, který lze vyzorovat je nedůsledné užívání přízvuku ve spojení s předložkou. Tohoto nedostatku si budeme všimnout také u našich mluvčích. Jak Hůrková poznamenává, právě televizní mluvčí (při čtení textu) v těchto případech chybují. (Hůrková-Novotná 1995, s. 38)

I zde však existuje několik výjimek. Pokud za jednoslabičnou předložkou následuje slovo nesklonné (často příslovce), slovo příliš dlouhé, chceme zdůraznit jistou část výpovědi, cizí výrazy nebo citátová spojení, je přízvuk přesunut z předložky na první slabiku tohoto slova. Dále se slovo může vyskytovat ve spojení s nepravou předložkou⁹, která nenesla slovní přízvuk. Vokalizované podoby těchto předložek jsou nositelkami slovního přízvuku (např. *skrze, blíže, kromě*).

Krčmová podotýká, že slovní přízvuk je relevantní, „jde vždy o relaci a některé výrazy mají slovní přízvuk silnější než jiné v téže promluvě, což souvisí s obsahovou závažností výrazů.“ (Krčmová 2007, s. 154)

2.1.3.1.1.2. Vedlejší slovní přízvuk

Vedle hlavního existuje také slovní přízvuk vedlejší. Ten je však méně výrazný, není natolik důležitý, často se v projevu ani nevyskytuje. Důvodem tak malého výskytu je málo víceslabičných slov.

2.1.3.1.1.3. Spisovné přízvukování

Spisovné přízvukování v češtině je součástí ortoepické normy, která se zabývá stálými příklonkami a zejména pak přízvukováním původních (vlastních) slabičných předložek, jež tvoří se jménem přízvukový celek s přízvukem na předložce. (Tamtéž, s. 155)

⁹ tj. nepůvodní předložky, původně jiný slovní druh (skrz, dle, blíž, zpod atd.)

2.1.3.1.2. Větný přízvuk

Větný přízvuk je stěžejním prvkem „významového, rytmického a melodického členění promluvy.“ (Hůrková-Novotná 1995, s. 42) Pokud chceme dát důraz na naši výpověď, děje se tak zdůrazněním klíčového slova (ne jen zdůrazněním slabiky jako u hlavního, popř. vedlejšího přízvuku), nejčastěji užitím příslovce nebo změnou slovosledu ve větě.

Nebo lze přesunout intonační centrum s doprovodným zvýrazněním prozodické složky řeči – v takovém případě mluvíme o *větném důrazu*.

Umístění větného přízvuku je individuální záležitostí, je dáno kontextem a postojem mluvčího. (Krčmová 2007, s. 152)

2.1.3.2. Přízvukový takt

Slovní přízvuk člení promluvu celek na jednotlivé části – takty, tj. skupinu slabik, jimž je společný jeden slovní přízvuk. Krčmová označuje takt jako „zvukovou jednotku přirozeně vyslovované řeči.“ Ekvivalentem taktu je fonetické slovo. „Toto označení naznačuje, že mezi taktem a slovem ve významu lexikálním a morfologickém může být korespondence: plnovýznamové slovo může být vždy samostatným taktem.“ (Hůrková-Novotná 1995, s. 77)

Taktem může být jedno slovo nebo slovo ve spojení s klitiky, tj. výraz bez přízvuku patřící ke slovu s vlastním přízvukem. Ke slovu následujícímu se přičleňuje proklitikon, předklonka, ke slovu přecházejícímu enklitikon, příklonka. V češtině jsou takovými výrazy některá zájmena, spojky. (Tamtéž)

Rozlišujeme takt sestupný s přízvukem na první slabice [‘k domu ‘vede ‘cesta], takt vzestupný, „kde nepřízvučné slabiky přecházejí poslední slabiku přízvučnou“, a obstupný, „v němž je přízvučná slabika umístěna mezi nepřízvučnými.“ (Tamtéž)

Hranice taktu se nejčastěji kryje s hranicí slova. Je signalizována pauzou (potenciální) a poznat ji lze také podle toho, že na hranici taktů nedochází k hláskovým změnám (asimilace apod.). (Tamtéž)

2.1.3.3. Mluvní tempo

Časová modulaci či časový průběh řeči vyjadřuje počet hlásek za jednotku času, nejčastěji minutu nebo sekundu. Jazyky, resp. národy mají vlastní tempo řeči, v tom případě mluvíme o tempu národním.

Dále se rozlišuje tempo individuální. Toto tempo je závislé na obsahu sdělení i délce promluvy. „Mluvní tempo prozrazuje povahové vlastnosti řečníka, proto mluvíme např. o tempu melancholickém, flegmatickém, cholericckém apod. ... Tempo do jisté míry určuje také věk mluvčího a jeho pohlaví...“ (Lotko 2004, s. 68) Dále tempo řeči odráží vztah posluchače a mluvčího a má na něj vliv počet a délka pauz, má rovněž souvislost s gesty a mimikou mluvčího. (Tamtéž)

Krajními případy jsou příliš rychlé, anebo příliš pomalé tempo řečníka. Rychlé tempo oslabuje srozumitelnost a může vést až k haplologii (tj. nežádoucí zkracování slabik), např. dobrý – brý. Naopak pomalé tempo unavuje a oslabuje pozornost. Lotko říká, že jelikož člověk rychleji myslí, než mluví, prohlubuje takové tempo disproporci mezi tempem mluvení a myšlení. (Tamtéž, s. 69)

2.1.3.4. Intonace

Intonace je v mluveném projevu důležitá z několika důvodů – v rovině prostě sdělovací souvisí s věcným obsahem sdělované myšlenky a v druhé rovině je vyjádřeno citové zaujetí mluvčího. (Tamtéž, s. 43) Lotko dále zdůrazňuje, že intonace „usnadňuje složitý proces percepce řečnických textů.“ (Lotko 2005, s. 64) Souvisí s aktuálním členěním výpovědi. Signalizuje ukončenost či neukončenost promluvy. A díky intonaci rozlišujeme výpovědi neutrální a emocionální, tj. citově zbarvené.

Intonace se označuje také jako melnám (z fonologického hlediska), protože souvisí s melodií hlasu. Kromě toho souvisí i s přízvukem, tj. silovým průběhem výpovědi. Realizuje se v rámci přízvučné slabiky nebo výpovědního úseku, poté dochází k melodickému průběhu. Intonace se realizuje v posledním taktu výpovědi, protože větný přízvuk je rovněž umístěn v posledním taktu výpovědi. (Krčmová 2007, s. 150)

2.1.3.4.1. Kadence

V rámci klidného, neutrálního projevu se rozlišují dva druhy intonačního vyznění – kadence úseků koncových u vět oznamovacích, tázacích či vět vyjadřujících rozkaz nebo přání a kadence úseků nekoncových, tedy neukončených vět.

Kadence, tj. klesavý melodém, vět oznamovacích je v češtině klesavá (např. *Děti trávily prázdniny u babičky.*), ale může se objevit i u vět tázacích začínajících tázacím výrazem (tj. tázacích vět doplňovacích; např. *Co jste měli k obědu?*) a u některých vět rozkazovacích (např. *Běž domů!*). Kadence otázek zjišťovacích je dvojitá – antikadence, tj. stoupavá melodie nebo stoupavě-klesavá (např. *Přijeli jste už včera?*). V případě nekoncových větných úseků může být kadence různá, nejčastěji je však stoupavá.

2.1.3.4.2. Odchylky od normy

Odchylky od normy jsou poměrně časté. Nejen v projevech běžně mluvených, ale i oficiálních veřejných. Objevují se například u vět oznamovacích, kdy je namísto klesavé, užitá kadence stoupavá. Nebo u otázek zjišťovacích, které jsou pronášeny s kadencí klesavou.

2.1.3.5. Frázování řeči a pauza

Frázování je členění řeči na kratší celky, které usnadňuje porozumění mluveného projevu. Jak připomíná Hůrková, „frázování souvisí těsně s významovou výstavbou věty ... předěly klademe tak, abychom od sebe neodtrhovali to, co k sobě významově patří.“ (Hůrková-Novotná 1995, s. 42) K segmentaci textu slouží pauzy.

2.1.3.5.1. Typy pauz

Pro správné rozčlenění a snadnější vnímání obsahu posluchačem slouží pauzy. Rozlišujeme pauzu fyziologickou, logickou/gramatickou, řečnickou/uměleckou nebo formulační. (Lotko 2004, s. 65)

Fyziologická pauza je nejdelší. Signalizuje konec výpovědního celku a řečníkovi dává prostor k nadechnutí. V textu je realizována tečkou.

Logická/gramatická pauza usnadňuje percepci textu, protože pomáhá odstraňovat možnou mnohoznačnost projevu. Pomocí této pauzy je text rozčleněn na menší úseky, a tím vyjádřena významová souvislost mezi slovy, resp. „těsnější nebo volnější vztahy mezi slovy ve větě.“ (Tamtéž)

Řečnická neboli umělecká pauza slouží k ozvláštňení a oživení mluveného projevu. Není mluvčím žádána, ani očekávána.

Formulační pauza je součástí odborných textů. Dává mluvčímu čas na promyšlení další části promluvy, naopak pro posluchače je to čas pro uvolnění a oddech. Tyto pauzy jsou individuální, můžou se objevovat kdykoliv během projevu a jejich délka není nijak limitována. Neměla by však být příliš dlouhá, aby nenarušila průběh mluveného projevu. Mluvčí si v těchto případech musí dávat také pozor, aby příliš často nevyplňovali tyto pauzy hezitačními zvuky.

Krčmová rozlišuje pauzu absolutní, relativní a potenciální. Komunikativní pauza slouží pro běžné oddělení menší řečových úseků a může být absolutní (tj. s neomezenou délkou), nebo relativní (tj. krátkodobá) a potenciální (tj. její realizace není závazná). (Krčmová 2007, s. 72)

Vnímání a užívání pauz je záležitostí individuální. Mluvčí realizuje pauzy podle svého uvážení a potřeb. Posluchač je může vnímat velmi citlivě, jiný je naopak nevnímá vůbec. Individuální a relativní je délka pauzy a její frekvence, které jsou do určité míry odvislé od tempa řeči mluvčího. Přirozeně mluvčí s rychlejším tempem řeči bude realizovat pauz méně a budou kratší, u mluvčího, jehož mluvní tempo je pomalejší, se frekvence a délka pauz zvýší.

Na závěr je nutné říci, že v projevu profesionálního mluvčího by se pauzy výdechové měly vždy krýt s pauzami významovými, aby nebyla narušena kontinuita významu textu.

Avšak i v projevech rozhlasových a televizních mluvčích nebo v jiných oficiálních projevech může docházet k nedostatkům.

2.1.4. Výslovnost slov přejatých

Základy položil Mathesius studií *K výslovnosti cizích slov v češtině*¹⁰.

V každém kulturním jazyce se objevují cizí slova. Podle Mathesia vypovídají o kultuře jazyka. „Jsou v ní jako v každém kulturním jazyce a budou v ní, pokud bude kulturním jazykem.“ (Mathesius 1935)

Situace je v případě výslovnosti cizích slov složitá a nejednoznačná. Slova jsou z cizího jazyka přejímány několika způsoby:

- a) dodržen původní pravopis i výslovnost – např. voiceband [vojzbent], smartphon [smartfoun];
- b) sblížení zvukové a psané podoby – např. ofsajd (z ang. offside), ragby (dubleta, s možností psaní i ang. rugby) [ragbi].

V některých případech je povolena dvojí výslovnost, např. [resort] i [rezort], [telefon] i [telefon] nebo naopak způsob psaní (viz ragby) aj.

Míra přizpůsobení slova jazykovým zvyklostem se liší. Závisí na období, ve kterém je slovo přejímáno i frekvenci užívání. (Romportl 1978, s. 27)

Typické je kolísání výslovnosti, které je jedním z charakteristických znaků cizích slov v češtině (Mathesius 1935). „Je dáno jednak tím, že postupem doby se cizí slova v celé své struktuře různě přizpůsobují domácímu repertoáru fonologickému a fonetickému, jednak tím, že různí mluvčí mají různě daleko k jazyku původnímu, z něhož cizí slova byla vzata, a že se proto u nich nesterjným způsobem projevuje odpor proti adaptaci příliš mechanické.“ (Tamtéž)

¹⁰ MATHESIUS, V.: Slovo a slovesnost, ročník 1 (1935), číslo 2, str. 96-105.

Některá cizí slova jsou zachována v původní pravopisné podobě i s výslovností (do určité míry). Nejčastěji se jedná o citátové výrazy, o slova z jazyků nám blízkých nebo kulturně vysoce postavených, např. z řečtiny (zóon politikon), z latiny (perpetuum mobile, status quo, libri prohibiti, ad absurdum, modus vivendi), angličtiny (selfmademan, sex appeal, happy end, fair play), francouzštiny (enfant terrible, fin de siècle, par excellence), z italštiny (fata morgana). (Tamtéž)

Zachování výslovnosti ale lze považovat za výjimku. Ve většině případů dochází k posunu pravopisu i výslovnosti, cizí slovo je přizpůsobeno. Mathesius to hodnotí slovy: „Výslovnost podle českého pravopisu, svědčící o tom, že mluvčí vůbec nezná výslovnost původní, nebo výslovnost, ukazující, že mluvčí má o původní výslovnosti představy v zásadě falešné, jest při slovech vzatých z jazyků, které jsou nám kulturně blízké, pokládat za vulgární negramotnost.“ (Tamtéž)

Romportl v článku *K výslovnosti cizích slov v češtině*¹¹ publikovaný v časopise *Naše řeč* připomíná dvě zásady přijímání cizích slov do češtiny:

- změna v přízvukování slov – slovo přejímá český slovní přízvuk, tj. přízvuk na první slabice;
- původní hlásky jsou nahrazeny nejbližšími hláskami českými – např. obouretné w je nahrazeno českým [v], popř. skupinou hlásek, např. zadopatrové n [ŋ] má v české výslovnosti podobu [ŋ + k/g], z [dz] a ž [dž], tyto hlásky se však mohou vyskytovat i ve výslovnosti českých slov při spodobě znělosti.

(Romportl 1953)

„V minulosti byla do češtiny přejímána slova cizího původu i podle jiných zásad, popř. bez jakýchkoli fonetických pravidel a jejich současná podoba je mnohdy ve zcela volném vztahu k podobě v původním jazyce. Velmi často se jejich cizí původ ani necítí.“ (Romportl 1978, s. 30)

Obecné zásady výslovnosti cizích slov v češtině (Krčmová 2007, s. 179–180):

¹¹ ROMPORTL, M.: K výslovnosti cizích slov v češtině, *Naše řeč*, 36 (1953), 9–10.

- a) vžitost slova – nové a méně rozšířené výrazy se ve výslovnosti blíží původnímu jazyku; čím starší, tím méně je patrný původ slova (např. škola, tabule, kmotra, košile);
- b) citátové výrazy – co možná nejvíce zachována původní výslovnost i pravopis (angl. fair play [fe:r plej]);
- odborné výrazy nebo výrazy užívané vzdělanými mluvčími – zachovány jsou mezinárodní výrazy např. coulomb [kulomp], z hudební terminologie legat [lega:to], causerie [ko:zri:] aj.;
- c) výslovnost vychází z obecného úzu – u vžitých slov;
- d) přizpůsobení cizích slov českému jazykovému prostředí, cizí hlásky jsou nahrazeny podobně znějícími českými, např. anglické r, francouzské úzké ú. Tyto hlásky podléhají asimilaci. „Celkově směřuje vývoj ke sblížení znění přejatého slova se slovy českými.“ (Tamtéž)
- spojení i + vokál – ve výslovnosti vloženo j [ij-], např. olympiáda [olimpija:da], partie [partije];
- e) vnitřní předěl vyjádřen podobně jako v českých slovech – např. antialergický [ʔantialergicki: / ʔantialergicki:].

V případě výslovnosti vlastních jmen zde platí mnohem více kulturní zvyklosti, popř. rodinnou. Pro oficiální projevy platí, že by se měl mluvčí s výslovností daných výrazů poradit s kompetentní osobou.

2.1.4.1. Výslovnost vokálů

„Hlavní zásadou pro výslovnost samohlásek (popř. dvojhásek) v přejatých slovech je náhrada samohlásky jazyka, z něhož je slovo přejímáno, kvalitativně nejbližší samohláskou českého spisovného samohláskového systému.“ (Tamtéž, s. 36)

Dochází k nahrazení cizích vokálů českými na základě několika zásad – zaokrouhlené přední samohlásky jsou nahrazeny nezaokrouhlenými (např. Roentgen [rentgen]); otevřené a zavřené samohlásky jsou nahrazeny středními (např. plateau [plató i plato]); nosovky jsou nahrazeny vokálem s hláskou n/m; střední středová hláska [ə] je nahrazena předním středovým vokálem e [e]. (Hůrková-Novotná 1995, s. 49)

Při přejímání cizích slov se uplatňuje kvantita, někdy i s rozlišením významu (např. koma – čárka x kóma – bezvědomí, nota – hudební značka x nóta – diplomatické sdělení).

Délka není označována důsledně. V mnohých případech se označuje (např. sérum, tréma), jinde je realizována, ale v písemném projevu se neznačí (např. helium [he:lijum], fazona [fazo:na]).

„Nejistota ve výslovnosti se projevuje i v tom, že někdy dlouhou samohlásku nevyslovujeme plně, ale jen jako polodélku. Délka samohlásky závisí - kromě individuálního mluvního stylu každého mluvčího – také na postavení slabiky ve slově (záleží, zda jde o slabiku přízvučnou, nebo nepřízvučnou) a na postavení slova ve větě (zda jde o slovo s větným přízvukem, nebo nikoli).“ (Tamtéž, s. 51)

Označení kvantity a následná realizace je poměrně nedůsledná, a proto je v mnoha případech dubletní.

Dlouhé samohlásky vyslovujeme ve slovech, kde se čárka nad vokálem píše – v základu slova (např. fén, móda, série), v zakončeních (např. terén, angína, analýza) a ve slovech zakončených na *-ato* (legato [lega:to]), *-ino* (bambino [bambi:no]), *-oso* (furioso [furiózo]). Výslovnost délky je realizována v základu slova, i když není graficky ztvárněna (např. baryum [ba:rijum], radium [ra:dijum], iridium [iri:dijum]). (Tamtéž, s. 51)

Realizace délky je v mnoha případech vágní. Možné jsou dva tvary. Obě výslovnosti jsou normativní v případě zakončení na *-ida*, *-ilie*, *-in(a)*, *-iv(a)*, *-ivní*, *-ivum*, *-ur(k)a*, *-una*; *-en*, *-gen*, *-emie*, *-erie*, *-erium*; *-oda*, *-odium*, *-orie*, *-orium*, *-pod*, *-spora*; *-agog*, *-gožka*, *-log*, *-ložka*, *-nom*, *-nomka*, *-om*, *-omka*, *-ion*, *-ionek*, *-ona*, *-onie*.

Značné rozkolísání převažuje v zakončení *-on*, resp. výslovnost *o* – *ó*. Hůrková selektuje skupiny slov, kde převažuje krátká výslovnost – slova původem z francouzštiny, slova řeckého (latinského) původu, slova označující syntetické látky. Slova řeckého původu zakončená na *-fon*, *-gon*, *-tron* se vyslovují převážně krátce. Na základě výzkumu Hůrková dodává, že v případě dublet jsou některé dlouhé varianty hodnoceny jako příznaková pro vyšší styl. Podobně platí určitá rozkolísanost i v případě odvozování a tvoření slov.

V některých případech se délka mění (např. chlór – chlorofyl), jindy však zůstává stejná (scéna – scénograf). (Tamtéž, s. 54–55)

Spojení samohlásek je ve slovech mnohem častější než u slov českých, vyskytuje se jako diftong (tvoří jednu slabiku) nebo přes hranici slabik. Podle těchto spojení lze rychle identifikovat cizí slova.

Vyslovuje se jako jedna slabika:

- *eu* a *au*, diftong *ou*, který se vyskytuje i v českých slovech, je méně frekventovaný;
- spojení *vokál + i/y* se i vyslovuje jako *j*, *ai* (např. detail [detajl]), *ei* (např. protein [protejn]), *oi* (např. koiné [kojne:]);
- spojení samohlásek *-ae-*, *-ao-*, *-eo-*, *-eu-*, *-oa-*, *-oe-*, *-oo-*, *-ua-*, *-uo-*, *-uu-* - normativní je výslovnost bez rázu; pouze v případě předpony a základu slova se vyslovují dvojslabičně nebo s rázem (např. neexistovat, koexistence), varianta s rázem je vhodná v profesionálním projevu.

Dvojslabičná výslovnost v případě spojení *i/y + vokál* – mezi tyto dva vokály je vložena hláska *j*:

- *-ia-* [-ija-], *-ie-* [-ije-], *-io-* [-ijo-], *-iu-* [-iju-], *-ya-* [-ija-], *-ye-* [-ije-], *-yo-* [-ijo-] – např. lilie, studium, biograf, hyena.

(Tamtéž, s. 57-58)

2.1.4.2. Výslovnost konsonantů

Jak již bylo řečeno, repertoár souhlásek je stejný jako ve slovech domácích, liší se však hláskovým okolím a některými hláskami (*x*, *q*, *w*, *g* atd.). To má za následek nejistotu při výslovnosti. Hůrková říká: „Nejistoty ve výslovnosti vznikají většinou proto, že se souhlásky objevují v jiném hláskovém okolí než v slovech domácích a základní pravidla náhrady cizích hlásek hláskami českými se pod vlivem psané podoby často plně neuplatňují.

Také pravopis slov cizího původu vykazuje i v zdomácněné podobě některé rysy, které nenacházíme v pravopisné podobě slov domácích.“ (Tamtéž, s. 58)

Cizí slova lze velmi často v textu identifikovat, většinou podle hlásek (např. g, f, x, q), spojení samohlásek (viz výše) a souhlásek, např. *dž* (džez), *ri* (rituál), *di*, *ti*, *ni* [di, ti, ni / di:, ti:, ni:] – [dikta:t], [nitrogen], [nominati:v], [lokomoti:va] atd. (Krčmová 2007, s. 178)

Výslovnost [s] a [z] se považuje za variantu jedné souhlásky, přičemž převažuje výslovnost [z]. Např. ve spojení s nepárovými hláskami [ns],[ms],[rs],[ls],[js],[sn],[sm],[sl],[sr], [sj], po latinské předponě *kon-*. Výslovnost se [s] je zachována u slov méně frekventovaných (např. konsekvence). V případě zakončení na *z*, je vysloveno [s], při skloňování a odvozování se mění na [z]. Výjimku tvoří např. *dres*, *chaos*, *servis*, kde je důsledně ve všech pádech vyslovováno neznělé [s]. Předpony *de-*, *des-*, *dis-* jsou vylovovány zněle [z], např. *dezorientovat*, *dezinfekce*, naopak nezněle [s] *desant*, *designovat*, *desublimace* aj.; předpona *dis-* [s], ale i *dis-* [z] v případě asimilace (např. *diskriminace* [diskriminace], *disharmonie* [dizharmonije], v postavení před znělými konsonanty nepárovými je povolena dvojí výslovnost, např. *dislokace* [dislokace] i [dizlokace], podobně i slova začínající *dys-*, které se řídí pravidly asimilace v češtině; předpony *izo-*, *mezo-*, *mizo-*, *kvazi-* vyslovujeme zněle. Dupletní výslovnost je povolena u slov *renesance/renezance*, *disertace/dizertace*, *resort/rezort*, *režisér/režizér*, *diskuse/diskuze*, převažuje však varianta se [z], varianta se [s] je vnímána stylově vyšší. (Hůrková-Novotná 1995, s. 59-60)

Výslovnost *k* a *g* se v češtině objevuje jen při asimilaci, avšak v cizích slovech mají schopnost rozlišovat význam (např. *kel* – *gel*). V některých případech dochází k nahrazování *g* hláskou neznělou (např. *cigán* – *cikán* [cikán], z řec. *tsiganos*), v opačném případě je původní [g] nahrazenou neznělým [k] (např. *gauč* z angl. *couch*), popř. je povolena dvojí výslovnost (např. *inkoust* [iŋkoust] i [iŋgoust]). Výslovnost se znělou hláskou je považována na slohově vyšší. V okolí samohlásek, znělých nepárových hlásek je normativní výslovnost neznělá. (Tamtéž, s. 61)

Výslovnost písmene *x* je dvojí [ks] a [gz], přičemž může podléhat asimilaci (např. *extrém* [ekstre:m], *exhaltace* [egzhaltace]). Spojení vokálu *e + x + vokál* (např. *exo*, *exi*)

je vyslovován [egz-], výjimkou jsou slova, ve kterých je toto spojení předponou (např. exministr [eksministr]). (Tamtéž, s. 62)

V ostatních případech podléhá výslovnost cizích slov českým asimilačním pravidlům.

2.1.4.3. Výslovnost vlastních jmen

Cizí jména představují v dnešní době poměrně široké spektrum slovní zásoby. Přestože je znalost cizích jazyků v dnešní době značná, výslovnost vlastních jmen je specifická, např. slovo home [houm] se může v případě, že se jedná o vlastní jméno, číst [houm] nebo [hju:m]. Stejně tak slova, jež mají stejný pravopis, se můžou číst v různých jazycích odlišným způsobem, např. Johnson – angl. [žonson], švéd. [junson]. Proto je stanovení jakýchkoliv pravidel velmi obtížné, ba nemožné. Stejně jako v případě přejímání cizích slov, i zde platí, že jsou nahrazeny cizí hlásky těmi českými, přízvuk se posouvá apod. (Tamtéž, s. 66)

„Jistě je možné, aby vlastní jména byla i v českých projevech vyslovována s původní výslovností – známe-li dobře původní jazyk a jde-li o odbornou přednášku. V neoborných projevech (např. publicistického charakteru) může však taková výslovnost působit přehnaně a afektovaně a vést i k nesrozumitelnosti.“ (Tamtéž, s. 69)

Výslovnost mnohých cizích slov vyšla z psaného projevu, např. města Oslo, Bruggy, státy Arizona, Oklahoma, Dallas a mnoho jiných, nebo byla zachována výslovnost jen části slova, např. Göteborg [je:tebork], Pittsburgh [piɜburk]. (Tamtéž.)

2.1.4.4. Publikace

O výslovnosti cizích slov a vlastních jmen v českém jazyce dokumentují publikace: Výslovnost spisovné češtiny II. (Výslovnost slov přejatých) od Milana Romportla¹², Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině od Kučery a Zemana¹³, pouze Zemanova Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině (Severská, Románská, Francouzská

¹² ROMPORTL, M., a kol.: *Výslovnost spisovné češtiny II. Výslovnost slov přejatých*. Praha 1978.

¹³ KUČERA, J., ZEMAN, J. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Anglická osobní jména*. Hradec Králové: 1998.

osobní jména)¹⁴, od kolektivu autorů slovníček výslovnosti cizích jmen Čteme je správně¹⁵ a Akademický slovník cizích slov¹⁶.

¹⁴ ZEMAN, J. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Severská osobní jména*. Hradec Králové: 2000.

ZEMAN, J. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Románská osobní jména*. Hradec Králové: 2002.

ZEMAN, J. *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Francouzská osobní jména*. Hradec Králové: 2003.

¹⁵ HONZÁKOVÁ, M., HONZÁK, F., ROMPORTL, M. *Čteme je správně. Slovníček výslovnosti cizích jmen*. Praha: 1996.

¹⁶ PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J.: *Akademický slovník cizích slov*. Praha: 1995.

3. POPIS PRAKTICKÉ ČÁSTI

3.1. Zaměření praktické části

3.1.1. Charakteristika a popis zkoumaného materiálu

Materiál pro analýzu jazykového projevu jsem čerpala z videoarchivu iVysílání¹⁷, kde se nachází pořady vysílané Českou televizí. Na základě potřeby analyzovat text, jež se bude co možná nejvíce držet ortoepické normy, byla zvolena zpravodajská relace Události. Vycházím z předpokladu, že moderátoři České televize jsou povinni dodržovat pravidla ortoepické normy.

Součástí analýzy jsou i krátké medailonky moderátorů, ve kterých hovoří o svých zkušenostech v žurnalistice a televizi.

3.1.1.1. Události – zpravodajská relace České televize

Zpravodajství je vysíláno denně od 19:00 do 19:50. Každá relace trvá necelých 50 minut a skládá se ze samotného vystoupení moderátorů, kteří uvádějí reportáže a zprávy z domova i ze světa, a samotnými reportážemi, jež tvoří podstatnou část zpráv. Promluvené úseky jsou dlouhé vždy přibližně 10 minut. Celková délka analyzovaného úseku je tedy přibližně 40 minut.

Moderátory jsou Marcela Augustová¹⁸, Aneta Savarová¹⁹, Jolana Voldánová²⁰ a Jakub Železný²¹, přičemž pořad vždy uvádí jeden z nich a ostatní se podílejí svými příspěvky a živými vstupy. Byla vybrána jedna celá zpravodajská relace uváděná vždy jedním z moderátorů a tento text byl podroben ortoepické analýze.

¹⁷ Jedná se o internetový server České televize, kde se nachází archiv velké části pořadů, které televize vysílá. Najdeme zde pořady programů ČT1, ČT2, ČT24 a ČT sport.

¹⁸ internetový odkaz na Události: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100821/>

¹⁹ internetový odkaz na Události: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100820/>

²⁰ internetový odkaz na Události: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100824/>

²¹ internetový odkaz na Události: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100818/>

Promluvvé úseky jsou kratší, zpravidla trvají několik desítek sekund. Jsou odděleny reportážemi a živými vstupy reportérů, v každé relaci se zpravidla objevuje jeden dialog (s hostem zpravodajské relace, reportérem při živém vstupu, popř. mezi dvěma moderátory ve studiu). Předmětem analýzy jsou pouze projevy moderátorů, kteří Událostmi daný den provází.

3.1.1.2. Zeptali jsme se... moderátorů Událostí

Do analýzy jsou zařazeny i krátké příspěvky moderátorů zpravodajství, které byly nahrány před spuštěním nové verze Událostí. Byli dotazováni na čtyři otázky – co pro ně znamená moderovat nové události, zda si vzpomenou na zlomový okamžik, který je nasměroval na dráhu moderátora/moderátorky, jestli dodržují nějaké rituály a zda mají nějaké motto, popř. v čem vidí největší výzvu. Stopáž těchto medailonů je různá, nepřesahuje však 2 minuty 30 sekund. Pro naše porovnání je rozsah dostačující. Celková délka analyzovaných projevů je asi 10 minut.

Příspěvky jsou k nalezení na stránkách iVysílání u pořadu Události, v sekci bonusy²².

Důvodem jejich zařazení byla možnost porovnat projev oficiální, částečně čtený, který slyšíme ve zpravodajství, a projev polooficiální, připravený, ale pronášený bez pomoci čtecí techniky či poznámek. Zároveň budeme moc porovnat, nakolik je ortoepický projev pro moderátory České televize přirozený.

3.2. Popis analýzy

Všechny mluvené texty jsou transkribovány. V transkripci jsou zachyceny důležité prvky mluveného projevu – realizace hlásek, nádechy, důrazy, pauzy, hezitační zvuky.

²² Marcela Augustová: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100824/bonusy/5994-zeptali-jsme-se-marcely-augustove/>
Aneta Savarová: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100824/bonusy/5993-zeptali-jsme-se-anety-savarove/>
Jolana Voldánová: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100824/bonusy/5991-zeptali-jsme-se-jolany-voldanove/>
Jakub Železný: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100824/bonusy/5992-zeptali-jsme-se-jakuba-zelezného/>

Pozornost bude zaměřena především na vokály z hlediska jejich kvality a kvantity a dále na realizaci rázu. U konsonantů budou zkoumána souhlásková spojení z hlediska artikulace (tj. asimilace artikulační) a případné vypouštění hlásek při nedbalé výslovnosti. Budeme si všímat výjimek a jevů, které nejsou příliš ustáleny a které činí mluvčím největší problémy.

Z hlediska zvukové modulace si budeme všímat hlavně nevhodného přesouvání hlavního přízvuku (při dýchání, po předložce), užívání pauz z hlediska frekvence a frázování řeči, dále kadence a realizaci nekoncových úseků a koncových vět oznamovacích a mluvního tempa.

3.3. Pravidla pro přepis

[]	přepis uvozen hranatými závorkami
?	ráz
a: e: i: o: u:	dlouhé samohlásky
E	velká písmena značí otevřenost samohlásky
e	kurzíva značí uzavřenost samohlásky
()	hlásky oslabené
ŋ	zadopatrové <i>n</i>
ɱ	retozubné <i>m</i>
/	oddělení fráze pauzou, intonací
//	absolutní pauza, výrazné oddělení fráze pauzou, zejména dvou vět
↑	stoupavá melodie intonace koncového úseku
→	melodie intonace nekoncového větného úseku
↓	klesavá melodie intonace koncového úseku
tučně	důraz na slově
3, ž	spojení hlásek dz a dž
'	nádech
@	hezitační zvuk

4. ANALÝZA – PROJEVY MLUVČÍCH Z HLEDISKA ORTOEPIE

4.1. Analýza mluveného projevu

U jednotlivých moderátorů byl analyzován projev z hlediska užití rázu a adekvátní realizace vokálů. Dále byla pozornost zaměřena na problematické spojení konsonantů, tj. asimilaci způsobu artikulace (n+s, d+s, t+s atd.), realizace hlásek na hranici slov, výslovnost číslovek a cizích slov. Zaznamenány jsou rovněž hezitační zvuky a jiné nedostatky, jež narušují mluvený projev.

V suprasegmentální rovině je pozornost zaměřena na frázování, přízvuk ve spojení slova s předložkou, důraz a kadenci.

4.1.1. Aneta Savarová

4.1.1.1. Události

Aneta Savarová v relaci Události občas dluží vokály:

David Rath se naposledy [´davít ra:t se: naposledi;], jak už zaznělo, rodina doted´ nabídla [´jak ?už zaznělo: rodina doteť nabi:dla:], jeho události [jeho ?uda:lostí:], ale brzy může [?ale brzi: mu:že], na svobodě pouze [na svobodě pouze:], doplním informaci, že [doplňi:m ?informaci: že]. Vyskytuje se i v důsledku emfáze: přesně tak [přesně ta:k].

Dloužení je poměrně časté u spojky a:

promluvit a vinu [promluvit ?a: vinu], vybíral a peníze [vibi:ral ?a: peňi:ze], a minulý týden [?a: minuli: ti:den], a výsledek [?a: vi:sledek], a Puro-klima [?a: puro klima].

Nenáležitého dloužení se Aneta Savarová dopustila při rozhovoru s hostem Událostí, v případě živých vstupů. V ostatních případech nebylo dloužení vokálů zaznamenáno.

Aneta Savarová krátí vokály:

dvacátý srpen [dvacati: srpen], kvůli dalším [kvuli další:m], říká advokát [řika: ?advoka:t], našim hostem [našim hostem], z nejvýznamnějších [znejvi:znamnějších], volání po vteřinách [vola:ňi: po fteřinach], projednávat [projedna(:)vat], prudký nárůst [prutki: na:rust].

Poslední zmiňovaný výraz je vyslovován veřejností chybně, tedy bez délky *u*, velmi často.

Před vokálem užívá pravidelně ráz:

expolitika [ʔekspolitika], s odkladem [sʔotkladem], a jeho události [ʔa jeho ʔuda:lostí:], Aneta [ʔaneta], odpoledním [ʔotpoledňi:m], i státní [ʔi sta:tňi:], a jeho otec [ʔa jeho ʔotec], eskorta [ʔeskorta], od vypuknutí [ʔot vipuknutí], s advokátem [sʔadvoka:tem], Adamem Černými [ʔadamem černi:m], informací [ʔinformaci:], už vám někdo [ʔuš va:m něgdo], úředník odboru [ʔu:ředňi:k ʔodboru], a peníze [ʔa: peňi:ze], do absolutní [do ʔapsolutňi:], olympiádě [ʔolimpija:dě], úkaz se může [ʔu:kas se mu:že], USA [ʔu:ʔesʔa:], odsouzena [ʔotsouzena], na evropském šampionátu [na ʔevropske:m šampiona:tu].

Pouze výjimečně realizuje spojení předložky a slova začínající vokálem bez rázu:

v událostech [fuda:lostech], s událostmi [suda:lostmi], v Ostravě [fostravje], v obchodech [fobchodech], v úterý [fu:teri:].

V případě předpony a základu slova ráz realizuje nedůsledně: neuteče [neʔuteče], využít [viuži:t].

Velmi výrazným nedostatkem je redukce hlásek, která se u moderátorky vyskytuje v mnoha případech, v jednom případě byla zaznamenána elize:

z vazby [zvaz(b)i], nějaké [ně(a)ke:] nebo [ně(j)ake:], v případě [f(p)řípaďe], šťastní [šťas(t)ni:], v dopravním [(v)dopravňi:m], nejsledovanější [nejsl(e)dovaňeji:], mezi [m(e)zi], nezjistili [nezistili], čtvrtého [čt(v)rtečňi:ho], sociologů [soci(j)ologu:]; rozrušených [rozuřeni:ch].

Aneta Savarová zjednodušuje spojení hlásek n+s, t+s, d+s, t+š, d+č:

ženské organizace [žencke:ʔorganizace], prezidentským [prezide(n)cki:m], z městského úřadu [zmňescke:ho ʔu:řadu], Bernatský [bernacki:], představila [přectavila], britského [bricke:ho], největší města [nejveči: mňesta], ředitelka kladenské [ředitelka klade(n)cke], přesvědčení [přesvečeni:], přesvědčuje se [přesvečuje se], představenstvo [přectavenctvo].

Některá zjednodušení jsou považována za normativní, avšak musíme přihlídnout k tomu, že profesionálním mluvčím se doporučuje nezjednodušovat souhláskové skupiny.

Jen v jednom případě bylo zaznamenáno měkčení: odpoledním [ʔotpoledňi:m] a zjednodušená výslovnost ve spojení m+ě [mňe]: náměstka [na:mjestka].

Vyskytl se případ zjednodušování na hranici slov, např.:

před soudem [přecsoudem], osmnáct set [ʔosumna:cet ʔ], pokud ji [pokut(j)i].

V ostatních případech realizovala obě hlásky důsledně, a to i přes hranici slov, na švu předpony a základu slova, v základu slova: peněz z dopravního [peňes zdopravňi:ho], pražského [praške:ho], rozšířit [rosši:řit], rozsudek [rossudek], před tím [přetti:m].

Podobně jako nenáležitě dloužení vokálů, i hezitační zvuky se vyskytovaly pouze v úseku, kdy moderátorka vedla rozhovor s hostem Událostí:

Co s ním chcete ještě vyřešit? [(@)co sňi:m chcete ještě viřešit ↑], Například nějaké peníze? [napři:klat (@) ně(a)ke: peňi:ze ↑], nabídla onen zmínění jeden [nabi:dla: (@) ʔonen zmi:ňeni: jeden], mluví v souvislosti s událostmi [mluvi: fsouvislosti (@) / ʔpra:vje suda:lostmi], teď už tedy bývalého ředitele [ʔ(@) teť ʔuš tedi bi:vale:ho ředitele], a chystáte se prostřednictvím ní protiútočit [ʔa chista:te se ʔprostředňictvi:m ňi: (@) protiʔu:točit ↓], je váš spolustraní [je va:š (@) / spolustraňi:k].

Číslovky realizuje s vokálem: sedm [sedum], osm [osum], osmdesát tři tisíc [osumdesa:tři tísi:c] a nezjednodušuje: v šestnácti letech [f šestna:cťi letech]. Slovo milion, v jehož výslovnosti jsou povoleny oba tvary [milijón] i [milijon], realizuje druhou variantu, kterou užívá důsledně ve všech případech.

V Událostech se vyskytuje množství cizích slov. Výslovnost přejatých slov je realizována bez větších problémů:

expolitika [ʔekspolitika], extrémní [ʔekstre:mňi:], celsia [celzia], milion [milijón], policie [policije], penzijních [penzijňi:ch], na londýnské olympiádě [na londi:nske: ʔolimpija:de], meteorologové [meteorologove:].

V některých případech je výslovnost vloženého [j] oslabena, např. historii [histori(j)i], šampionátu [šampiona:tu], sociolog [soci(j)olok] / sociologů [soci(j)ologu:] / fakulty sociálních věd [fakulti soci(j)a:lňi:ch vjet. Málo patrná výslovnost [j] může být dána neznalostí výslovnosti či nejistotou apod.

Cizí slova hollywoodský [ˈholivu:cki:], v interview [fʔinterviju], texty [teksti] mají ve výslovnosti zachovanou původní anglickou realizaci, samozřejmě s přizpůsobením anglických hlásek českým. V případě slova *Hollywood* je k základu připojena přípona *-ský*, která je navíc zjednodušena, slovo *text* se přizpůsobilo a skloňuje se, množné číslo je vyjádřeno koncovkou *-y*, *interview* zůstalo nesklonné.

Společnosti Branko Emel Kompet a Puro-klima [branjko ʔemel kompet ʔa: puro klima], Konstruktiva Branko [konstruktiva branjko] a Fisa [fisa] jsou původně české názvy utvořené podle anglo-amerického modelu, ale s českou výslovností. Nevládní nezisková organizace Transparency International [trensparenci ʔinternešnl] je opět do určité míry realizována podle původní výslovnosti.

Názvy amerických míst na jezeře Michigan [na jezeře mišigen], Missouri [misuri], Barma [barma], na jihu Los Angeles [na jihu los ʔenželis] jsou realizovány podle anglické/americké výslovnosti s posunem výslovnosti vokálů a vibranty *r* k české. Výraz USA [ʔu:ʔesʔa:] je hláskován dle české abecedy, označení [ju:ʔesʔej] by nebylo vhodné z hlediska srozumitelnosti, pro lidi neznalé anglické/americké abecedy. Tato výslovnost Spojených států amerických (United States of America) není v Česku natolik rozšířená.

Americká jména Michelle Obama/ová [mišel ʔobamova:], Tony Scott [toni skot], Todd Akin [tot ʔejkin] a název amerického filmu Top Gun [top gan], ukrajinské jméno: Julie Tymošenkové [julije timošenkove:] jsou realizovány bez problémů.

Čínská jména: Ku Kchaj-laj [kuk chaj laj], politika Po-Si laje [politika posilaje] se vyskytují v českém jazykovém prostředí spíše zřídka, což se projevilo na výslovnosti. Vychází z psaných podob, které se v českém jazykovém prostředí objevují. Manželce čínského politika *Ku Kchaj-laj* bylo jméno zkomoleno, *k* z druhé části jména bylo přesunuto ke *k* do první části kvůli jednodušší výslovnosti. Jméno její manžela *Po-Si laje* bylo vysloveno jako jedno slovo.

V rovině suprasegmentální byly zaznamenány nedostatky. Zde uvádíme ty nejvýraznější příklady.

Kauce čtrnáct milionů korun a bývalý hejtman David Rath může být propuštěný z vazby. Tak rozhodl pražský soud po dlouhém odpoledním jednání. Právníci i státní zástupce si nechali tři dny na rozmyšlenou...

[// 'kauce čtrna:ct milionu: korun ?a bi:vali: hejtman davit ra:t mu:že bi:t propuštění: svaz(b)i
↓ / tak rozhodl pražski: sout po dlouhe:m ?otpoledňi:m jedna:ňi: / 'pra:vňi:ci ?i sta:tňi:
za:stupce si nechali **tři** dni na rozmišlenou /...] – nerealizována kadence koncových úseků věty oznamovací.

...pokud by Rath dokázal částku dát dohromady, mohl by se víc než po třech měsících dostat na svobodu.

[... 'pokud bi ra:t **doka:zal** / ča:stku da:t dohromadi moh! bi se vi:c neš po **třech** mňesi:ci:ch
dostat na svobodu /] – nerealizována kadence koncových úseků věty oznamovací a pauza.

Přítelkyně a jeho otec nabízeli dohromady jeden milion korun, navíc přes třicet lidí podepsalo písemnou záruku, že se nebude vyhýbat vyšetřování.

[// přì:telkiňe ?a jeho ?otec nabi:zeli dohromadi / **jeden milion** korun **navi:c** / přes třicet lidí:
podepsalo pi:semnou za:ruku / 'že se / **nebude vihi:bat višetřova:ňi:** ↓ //] – v této části se objevilo nevhodné rozdělení věty pauzou, které narušuje kontinuitu věty; v případě zdůraznění slova *třech* není dodržen přízvuk na předložce.

Davit Rath se naposledy z vazební věznice dostal 5. června, kdy se hájil před poslanci. Teď ho eskorta vyvedla z litoměřické vazby teprve podruhé od vypuknutí kauzy. Před soudem poslanec mluvil hodinu, čtrnáct milionů jako záruka, že v případě propuštění neuteče, právníci i jeho samotného překvapila.

[// 'davit ra:t se: naposledi svazebňi: vjezňice dostal pa:te:ho června / gdi se ha:žil přet
poslanci / **teť** ho ?eskorta vivedla zlitomňeřicke: vazbi / **teprve** podruhe: ?ot vipuknuťi: kauzi
/ 'přec soudem poslanec mluvil hoďinu / **čtrna:ct** milionu: jako za:ruka / že fpři:pađe

propuštěni: ne?uteče / 'pra:vni:ki ?i jeho samotne:ho / překvapila ↓//] – nejsou realizovány kadence koncových úseků věty oznamovací.

Jak už zaznělo, rodina doted' nabídla onen zmíněný jeden milion korun. Pokud byste nakonec složili celých čtrnáct milionů, zveřejníte potom, od koho pochází? Kde jste je případně vzali?
[//'jak ?už zaznělo: rodina dotet' nabidla: / (@) ?onen zmi:neni: jeden milion korun pokud byste nakonec složili celi:ch čtrna:ct milionu: zveřejni:te potom ?ot koho pocha:zi: ↑ / gde ste je při:padně vzali ↑ //] – nedodrženy pauzy mezi promluvovými úseky, resp. kadence koncových úsek věty oznamovací.

Dobře. Obvinění Davida Ratha se ale brzy může rozšířit. Policie už žádá poslance, aby ho vydali ke stíhání kvůli dalším podezřením. Pokud by k tomu v nejbližších týdnech došlo, nehrozí, že David Rath bude případně i po složení kauce na svobodě pouze několik dnů?
[//'dobře / ?obvinění: davida ra:ta se ?ale brzi: mu:že rozši:řit policije ?už ža:da: poslance ?abi ho vidali ke stí:ha:ni: kvuli **dalši:m** podezře:ni:m / 'pokud bi ktomu v nejbliži:ch ti:dnech došlo nehrozi: že davit ra:t bude při:padně ?i po slože:ni: kauce / 'na svobodě pouze: / několik dnu: ↑//] – v první části nejsou realizovány pauzy, resp. kadence koncového úseku věty oznamovací, na konci naopak nevhodné rozdělení pauzou.

Posun v těchto dnech nenastává pouze v případě jednotlivých obviněných, policie taky pokročila ve vyšetřování hlavních kauz, které s Davidem Rathem souvisí.
[//'posun ftechto dnech nenasta:va: pouze / f(p)řípađe / jednotlivi:ch ?obvinění:ch policije taki pokročila ve višetřova:ni: hlavni:ch kaus ktere: sdavidem ra:tem souvisi: ↓//] – Savarová chybuje ve frázování – pauzy jsou v promluvě nenáležitě rozloženy.

...právě s událostmi v dopravním podniku o mocenském boji uvnitř ODS, o co se tedy ve straně přesně hraje? Jde o vaše další setrvání v čele města?
[//...'pra:vje suda:lostmi (v)dopravni:m podniku ?o **mocenske:m** boji uvnitř ?o:de: ?es ?o co se tedi ve straňe přesně hraje ↓ / jde ?o vaše další: setrva:ni: fčele mňesta ↑//]
Tyto orgány zase může odvolat valná hromada, kdy ji svoláte? A chystáte se prostřednictvím ní protiútočit?

[//... 'tito ?orga:ni zase mu:že ?odvolat valna: hromada gdi ji svola:te ↑ / ?a chista:te se 'prostřednictvi:m ňi: (@) proti?u:točit ↓//]

– nejsou realizovány pauzy mezi oznamovací větou a otázkou, v posledním příkladu je realizována kadence koncového úseku věty oznamovací, namísto kadence věty tázací.

Ted' už ale Branky, body, vteřiny a Vojtěch Bernatský. Vojto, Barbora Špotáková se dnes představila na evropském šampionátu, ty určitě prozradíš víc.

[// 'teť ?uš ?ale branĵi bodi fteřini ?a vojtech bernacki: / vojto barbora špota:kova: se dnes přectavila na ?evropske:m šampiona:tu ti ?určíte / 'prozrad'i:š vi:c ↓//] – v první části nebyla realizována kadence koncového úseku věty oznamovací, na konci úseku je nenáležitě vložena pauza, resp. realizován nádech, a místo kadence věty tázací je věta zakončena kadencí koncového úseku věty oznamovací.

Až na výjimku (viz výše) jsou dodrženy přízvuky na první slabice, resp. na předložce. Velmi výrazné a časté byly slyšitelné nádechy, které provázely celou relaci. V jednom případě dokonce slyšitelné mlasknutí.

4.1.1.2. Zeptali jsme se Anety Savarové

V polooficiálním mluveném projevu Anety Savarové se vyskytly jen některé nedostatky.

V několika případech byly dluženy vokály: je to obrovská [je to: ?obrofska:], budoucnu věnovat [budu: vjenovat], no a [no: ?a:], v první řadě [(f)první: řadě:]. Krácení nebylo zaznamenáno.

Vypouštění hlásek bylo zaznamenáno ve slovech: nějak [ňeak] a když [diš].

Z projevu je zřejmé, že se snaží mluvit spisovně, až hyperkorektně. Důsledně realizuje spodoby znělosti, rázy aj. Na počátku realizovala výslovnost přítomného slovesa být s počátečním *j* – jakými jsou [jaki:mi jsou], intenzivně jsem [intenzivně jsem] – dokládají její snahu. Hůrková podotýká: „Do veřejných mluvených projevů proniká v posledních letech naopak nezjednodušená výslovnost souhláskového spojení [js] v tvarech pomocného slovesa být (jsem, jsi, jsme, jste, jsou), kterou střední a starší generace přestává pociťovat jako

slohově příznakovou, zatímco mladší generace ji pociťuje buď jako příznak vyššího stylu, nebo jistou hyperkorektnost.“ (Hůrková-Novotná 1995, s. 72) V dalších případech je zachována výslovnost bez počátečního *j*.

Původem cizí slova jsou realizována adekvátně: např. rituály [ritua:li], gymnázium [gimna:zijum], pianistky [pijanistki].

Projev působí zpočátku hyperkorektně, ve druhé třetině je narušen právě občasnými hezitačními zvuky, výplňkovými slovy, redukcí hlásek a především nespisovností: v tý devátý třídě [fti: deva:ti: tři:dě], blesk z čistýho [blesk sčisti:ho].

Mluvní tempo je oproti analýze zpravodajské relace zřetelně pomalejší, důsledkem toho je moderátorce lépe rozumět a projev působí klidněji.

4.1.2. Marcela Augustová

4.1.2.1. Události

Ráz realizuje téměř vždy, např.: použije, použitím [po?užije, po?užitím], čtyřadvacet tisíc, čtyřadvacet lety [čtři?advacet tisi:c, čtyři?ačtyřiceti leti], neoznámil [ne?ozna:mil], v událostech [f?uda:lostech], odpoledne [?otpoledne], útlak a morální i kulturní úpadek [?utlak ?a mora:lňi: ?i kulturňi: ?u:padek], americký [?americki:], exministr obrany [?eksministr ?obrani], a Edems [?a ?edms], o odvolání [?o?odvola:ňi:], ale neuspěl [?ale ne?uspjel], Jiřím Neužilem [jiři:m ne?užilem], jihoevropské země [jiho?evropske: zemňe].

Realizace bez rázu je výjimkou: s ohněm [sohňem], v Itálii [fita:liji], v Olomouci [folomouci].

Dloužení a krácení se vyskytuje jen výjimečně, např. dloužení: poslance [poslance(:)], se [se:], banky [banki:], děti [děti:], pro dopravu [pro: dopravu]; krácení: s tím [stím], akci při níž [?akci při ňiš].

Číslovky jsou vyslovovány s vokálem *u*: osm [osum], osmadvacet [ʔosumadvacet], sedm [sedum], jen v jednom případě došlo k oslabení vokálu *u* [sed(u)m]; čtrnáct [čtrna:ct] a všechny tvary *čtyři-* jsou zachovány s počátečním [č].

Oslabená výslovnost hlásek se vyskytla uprostřed slov i na jejich konci:
před měsícem [pře(t) mňesi:cem], přes deset [př(es) deset], jednapadesát procent [jednapadesa:(t) procen(t)], trestných činů [trestni:(ch) činu:], ministerstvo [ministerst(v)o], novou školu [no(v)ou školu].

Redukce hlásek se vyskytuje na hranici slov, ve spojení *t+š*, *t+s*, *d+š*, *d+s*, *n+s* a *í+j*, *j+i* :
devět set [devjecet], většina, největší [vječina, nejvječi:], příjmu [při:mu], zjišťoval [zišťoval], chudší [chuči:], v předstihu [fpřectíhu], městský [mňeski:], představitelé [přectavitele:], Sovětského svazu [sovjecke:ho svazu], o československý [ʔo českoslovencki:], rumunské [rumuncke:], v Chorvatsku [v chorvacku], Zlínský kraj [zli:ncki: kraj], od sněmovny [ocňemovni].

Snaží se realizovat skupiny hlásek dle ortoepické normy, a to jak uvnitř slova: zjištění [zjišteňi:]²³, pražské [praške:], mužstvo [muštvo], tak i na hranici slov: přímou účast [při:mou ʔu:čast], základ tvoří [za:klat tvoři:]. Vyskytl se jeden případ zjednodušené výslovnosti ve spojení hlásek *d+z*: od začátku [ʔozača:tku].

V několika případech došlo k měkčení v případě slova: podnik [podňik].

Na hranici dvou slov jsou vyslovovány obě hlásky:

po nich chtěl [po nich chťel], jednadvaceti tisících [jednadvaceti tísi:ci:ch], pokud tamní [pokut tamňi:], přímou účast [při:mou ʔu:čast], sedm milionů [sed(u)m milijo:nu:], bez smlouvy [bes smlouvi], už se [ʔuš se], podpis sucha [potpis sucha], padesát pět tisíc [padesa:t pjet tísi:c], zaznamenán byl jeden příklady asimilace artikulační: od sněmovny [ocňemovni].

²³ nejednotná realizace slova zjištění

Realizace cizích slov, jmen i pojmenování je bez problémů:

Ronald Adams [ronalt ʔedms], Baracka Obami [baraka ʔobami], prezidenta Basesca [prezidenta baseska], premiérky Julije Tymošenkové [premije:rki julije timošenkove:], Synthesii [sinteziji], Sýrii [si:riji]; původem cizí slova: exministra [ʔeksministra], policii [policiji], linii [liniji], chemikálie [chemika:lije], exploze [ʔeksploze], oxid dusíku [oksit dusi:ku], koaliční [koaličňi], speciálních Passatů [specia:lňi:ch pasa:tu:]²⁴, resort [resort], komplexní forenzní audit [kompleksňi: foreznňi: ʔaudit], milionů [milijo:nu:], miliarda [milijarda], v Itálii [fita:liji], šampionát [šampijona:t], oficiálně [ʔoficija:lňe], sociálních věcí [socija:lňi:ch vjeci:].

Jedinou výjimkou bylo slovo senior, které bylo realizováno bez vloženého j [senior].

K přeřeknutí došlo v několika případech: průměru [fpru:mňeru], soustředí [soustřed'(ň)i:], jak na tom [jak na(m) tom].

Hezitační zvuky nebyly zaznamenány. Přízvuky byly realizovány na předložkách. Mluvní tempo bylo adekvátní a projev působil celkově velmi přirozeně.

V oblasti modulace řeči bylo zaznamenáno především nevhodné frázování – jedná se příliš často kladené pauzy, které mají za následek rozpojování slov (např. samotný základ, odborné analýzy):

Samotný základ ale tvoří jen menší část jejich příjmů. Daleko víc berou na náhradách. Stát jim platí například cestové. Podle vzdálenosti bydliště od sněmovny. Dostávají částky, které začínají na necelých jednadvaceti tisících a další čtyřmístné sumy inkasují na provoz kanceláře. No a připočíst musíme i víc než osmadvacet tisíc korun na reprezentaci, stravu a odborné analýzy. Například pražský poslanec, který nemá žádné další funkce ve sněmovně tak má na výplatním lístku sto třicet sedm tisíc sto korun.

[... /'samotni: / za:klat / ʔale tvoři: jen menši: ča:st jejich při:mu / daleko vi:c berou na na:h rada:ch / 'sta:t jim plaťi: napři:klat **cestovne:** ↓ / podle vzda:lenosti **bidliště** ocňemovni dosta:vaji: ča:stki: ktere: zači:naji: / 'na neceli:ch jednadvaceťi řisi:ci:ch ʔa další: / čtřimi:stne: sumi ʔinkasují: na provos kancela:ře ↓ / 'no ʔa připoči:st musi:me ʔi / vi:c neš

²⁴ dodržena délka německé výslovnosti

posumadvacet tisíc korun na reprezentaci stravu telefon a / **odborne:** / analizi / napříklat pražski: poslanec kteri: nema: **žadne:** další: funkce ve sňemovně / tak ma: / **na vi:platni:m** listku **sto třicet sedum tisíc / sto korun** ↓//] – v těchto případech byl navíc realizován důraz na předložce, popř. předložce a následujícím slově; je realizována kadence nekoncového úseku v částech, kde měla být kadence koncového úseku věty oznamovací.

Od pěti odpoledne jednal o situaci v dopravním podniku i uvnitř strany klub zastupitelů za ODS a schůzka skončila před pár minutami. Náměstka primátora Jozefa Noska teď živě vítám v Událostech. Pane náměstku, dobrý večer. Zastupitelé se nepostavili za odvolaného šéfa dopravního podniku, tedy ani nepodpořili primátora. Nakolik vyhocené to jednání bylo a proč skončilo zrovna tímhle výsledkem?

[//?ot pjeti ?otpoledne jednal ?o situaci v dopravni:m podniku ?i ?uvnitř strani klu(p) zastupitelu: za ?o:de:es ?a schu:ska skončila / **přet** pa:r minutami / 'na:mňestka prima:tora / jozefa noska / teď živje vi:ta:m **f?uda:lostech** ↓/ pane na:mňestku dobri: večer↓/ (@) zastupitele: se **nepostavili** za ?odvolane:ho še:fa dopravni:ho podniku tedi ?ani / nepotpořili prima:tora / nakolik **vihrocene:** to jedna:ni: bilo ?a / proč skončilo zrovna **tí:mhle** vi:sletkem ↓ //] – důraz realizován na předložce, realizována kadence nekoncového úseku namísto kadence koncového úseku věty oznamovací.

Kdybyste měl tedy procentuálně vyjádřit, kdo má momentálně v ODS větší podporu, vy nebo primátor?

[//gdibiste mňel tedi / **procentua:lňe** vija:dřit / gdo ma: momenta:lňe / f?o:de:es / vječi: podporu / vi nebo / prima:tor ↑//]

Jak hodlá ODS řešit oslabenou pozici uvnitř dopravního podniku, když vám teď chybějí tři členové dozorčí rady?

[//jag hodla: ?o:de:es řešit / ?oslabenou / pozici / ?uvnitř / dopravni:ho podniku gdiš va:m teď / chibjeji / tři členove: dozorči: radi ↓//]

Ve městech i na dálnicích rozjela policie mezinárodní akci, při níž se soustředí hlavně na příliš rychlé řidiče. Měří na pevných místech i za pomoci speciálních pasátů. Za posledních sedm měsíců zavinila dravá jízda víc než osm tisíc nehod, při kterých přišlo o život sto čtyřicet osm lidí.

[/ve mňestech ?i na da:lňici:ch rozjela policije mezina:rodňi: ?akci při ňiš se soutředí: hlavňe / na při:liš richle: řidčiče ↓/ 'mňeři: na pevni:ch mi:stech ?i za pomoci specia:lňi:ch pasa:tu: / 'za posledňi:ch sedum mňesi:cu: zavinila drava: ji:zda / vi:c neš ?osum tísi:c nehot / při kteri:ch přišlo ?o život / sto čtiřicet osum lidí: ↓/]

– ve všech těchto přípěvcích bylo zaznamenáno nenáležitě rozpojování.

4.1.2.2. Zeptali jsme se Marcely Augustové

Marcela Augustová zkracuje vokály, v některých případech je jejich délka oslabena: tuším [tušim], nevím [nevim], snažím [snažim], učebním [ʔučebňim], věřím [vjeřim], snažím [snažim], mačkám [mačkam], nechávám [nechavam], paní [paňi(:)], paní [paňi], není [neňi(:)], bráchovým [bra:chovi(:)m], dosáhnu [dosa(:)hnu], mají [maji(:)], zprávy [spravi].

Dloužení se vyskytuje spíše výjimečně: to [to:], postavu [postavu:], a snažím se [a: snažim se:]. V poslední příkladu je zkrácen vokál *i*, naopak se je nenáležitě dlouženo.

Zjednodušená nebo nevýrazná výslovnost hlásek byla zaznamenána v případě slov: v podstatě [fpoctaťe], že když [že diš], jestli [jesi], většinou [vječinou], nějaký [ňe(j)aki:], mě [(m)ňe], vlastně [vlas(t)ňe], který [kter(ej)i:].

Ve dvou případech bylo zaznamenáno měkčení: hodně [hodňe], podniku [podňiku].

Nespisovné skloňování a nespisovné adjektivní koncovky se objevily několikrát: různý prvky [ru:zni: prfkí], do máminejch [ma:minejch], se všema kolegama [se fšema kolegama], volnej průběh [volnej pru:bjech], hezitační zvuky jen ojediněle: v podstatě nemám [(@) fpoctaťe nema:m], nechávám věcem volný průběh [(@) nechavam vjecem volnej pru:bjech].

4.1.3. Jolana Voldánová

4.1.3.1. Události

Ráz byl realizován před vokálem téměř vždy, např.:

ale [ʔale mu:že], až do smrti [ʔaž dosmrťi], o tituly [ʔotituli], od Jolany [ʔodjolani], události [ʔuda:lostí], v Oslu [fʔoslu], z Osla [sʔosla], umístění [ʔumi:sťeňi:], obžalování [ʔopžalovani:], ospravedlnila [ʔospravedlňila], a antisociální [ʔaʔantisocia:lňi:], asi čtyřicet [ʔasi čtiřicet], osm set [ʔosum set], i zahraničních [ʔi zahraňičňi:ch], umožňují udělat [ʔumožňuji ʔudelit], ale upřesnit [ʔale ʔupřesňit], i obraz [ʔi ʔobras], ostravské vodárny a [ʔostrafske: voda:rni ʔa], etiky a excesu [ʔetiki ʔa ʔekscesu].

Stejně tak na hranici slov, popř. předložky nebo spojky a slova:

zaostává [zaʔosta:va:], neobvykle [neʔobvikle], neumíme [neʔumi:me], zaostává [zaʔosta:va], a to neomezeně [ʔa to neʔomezeňe], nejatraktivnější [nejʔatraktivňejši:], na opravu [na ʔopravu], na Ukrajinu [na ʔukrajinu], na internetu [na ʔinternetu].

Realizace bez rázu byla evidována pouze v těchto případech: s obviněním [sobviňeňi:m], v ostravském [fostrafske:m], v Evropě [fevropje], s ODS [so:de:ʔes], v událostech [fuda:lostech].

Dloužení bylo zaznamenáno několikrát:

měla [mňela:], je [je:], po [po:], se [se:], zašla [zašla:], to je [to: je], už je [uš je:], v ghettu [v ge:tu].

Na více místech se objevilo krácení, popř. byla délka oslabena: umožňují [ʔumožňuji], říká [řika:], myslíte [mislite], nějakým [ňe(j)akim], v létě [vle(:)ťe], další [dalši(:)], pořadatelé [pořadatele], motocyklů [motociklu(:)], původní [pu:vodňi], inspektorů evropské [ʔinspektoru ʔevropske:], kvůli podezření [gvuli podezřeňi:].

Oslabená výslovnost souhlásek a souhláskových skupin byla častým nedostatkem, zaznamenána byla v těchto případech:

v jakých [[v]jaki:ch], je [j(e)], ministerstvo [mi(ni)sters(t)vo], například [napři:kla(t)], v událostech [fuda:lostech], nějakým způsobem [ňe(j)akim spu:sobem], trestního

[tres(t)ňi:ho], věhlasný cyklista [vje(h)las)ni: ciklista], prestižního [pr(e)stižňi:ho], přijde [při(j)de], svoje tituly [svo(j)e tituli], k prodeji [(k)prodeji], jeho [je(h)o], ve floridské Tampě [v(e) floricke: tampje], kvůli [(k)vu:li], Michal Kubal [michal kupal(a)], akutní [ak(u)tňi:], s jinými [s(j)ini:mi], ministr [minist(r)], no a [no (a)].

Redukovaná byla výslovnost v koncovce *-ého*: astronomického [ʔastronomicke:(ho)], do nejvýznamnějšího [do nejvi:znamnější:(h)o], zrekonstruovaného [zrekonstru(o)vane:(h)o].

Ke zjednodušení souhláskových skupin (např. *d+č*, *d+c*, *t+s*, *t+š*, *n+s*, *š+s*) došlo u těchto slov:

přesvědčilo, přesvědčena [přesvječilo, přesvječena:], , nejhustší [nejhusči:], britský deník [bricki: deňi:k], soudce [souce], , republikánských [republika:ncki:ch], novoměstských [novomňescki:ch], pražská [praska:], rozsáhlý majetek [rosa:hli: majetek], kauze [kauzE], o kauze rozhodoval [ʔo kauzE rozhodoval], v tomto případě došlo navíc k otevřené realizaci vokálu *e*, v jednom případě došlo k nahrazení nazálního *n*, orální hláskou *d*: nesnášenlivosti [nesna:šedlivostí].

Otevřený vokál se vyskytl v případě zastupitelství [zastupitelstvi:], jedná se však o výjimky.

Měkčení bylo podobně jako u Marcely Augustové a Anety Savarové zaznamenáno jen v několika málo případech: jedním [jedňi:m], případně [při:padňe].

Realizace číslovek: čtyřicet [čtiřicet], čtveřici [čtveřici], čtvrt milionu [čtvrt milionu], osm set [ʔosum set], osmdesáti milionů [ʔosumdesa:ťi milijo:nu:], v šestnácti [fšestna:cťi] je poměrně bezproblémové. V několika případech se vyskytla výslovnost bez vokálu např. sedm set sedmdesát [sedmasedmdesa:ťi], sto sedmdesáti [stosedmdesa:ťi].

Výslovnosti hlásek na hranici slov je dodržována: dosáhnout toho [dosa:hnout toho], až z Mexika [ʔaš zmeksika].

Asimilace progresivní ve spojení *sh*: shodlo [schodlo], neshledal [neschledal].

Výslovnost cizích slov nečiní Jolaně Voldánové problémy. Vlastní jména, jejichž výslovnost byla částečně zachována, částečně přizpůsobena českému jazyku:

pro Anderse Breivika [pro ?andrše brajvika], Lance Armstrong [lenc ?armstronjk], Ronald Adams [ronalt ?edems], prince Harryho [prince heriho], šejk Chalid Baradej [šejk cha:lit baradej], Francois Hollande [francoasem ?o:la:ndem], na ostrově Utoya [na?ostrovje ?uteja], v New Yorku [vňju:jorku], Tembin [tembin], Tour de France [tu:r de fra:nc], z Osla [s?osla], Tchaj-Wan [tchajvan], výslovnost jména Isaac [?iza:k] je realizované podle počestěného Izák, dále deník Sun [deňi:k san], mezi sunniti a aláviti [mezi suniti ?a ?ala:viti].

Výslovnostní chyby se vyskytly ve slovech:

Empire State building [?empajr stejlt bildiŋk], které můžeme považovat za přerěknutí, Jozef Višvader [jozefa višvadera], kde nebyla dodržena délka, zjednodušená výslovnost ve slově floridská – floridské Tmapě [floricke: tampje], redukce na hranici dvou slov – Antonis Samaras se [?antonis samara se].

Slova vyskytující se v běžné slovní zásobě byla realizována dle ortoepické normy: z dopingu [zdopingu], etiky [?etiki], lobby [lobi], mixům [miksi:m], expertů [?ekspertu:], a excesu [?a ?eksesu], v exekuci [fegzekuci], exekutor [?egzekutor]; s vložením hijátové hlásky: hygiena [higijena], oficiálně [?oficjia:lňe], premiér [premije:r], policie [policije], fotografie [fotografije]. Hlásky [j] nebyla realizována pouze výjimečně: triumfální [triumfa:lňi:], antisociální [antisocia:lňi:].

Hezitační zvuky, chyby, přerěknutí byly nejčastější u Voldánové:

v ni, k ni v dohledné [v ňi: k ňi: vdohledne:], krok (@) ovlivní [krok (@) / ?ovlivňi:], ceny (@) [ceni (@) na], (novář-) novinářské [nova:ř novina:řske:], s příchutí (@) ovoce [spři:chuťi: (@) ?ovoce], drahém krmivu [drahe:(e)mu kr(r)mivu], nejčtenější [nejčte(n)ňejši:].

Mluvní tempo je po většinu projevu klidné, projev srozumitelný, avšak občas zrychluje tempo, slova se pak stávají méně srozumitelná, dochází k oslabení výslovnosti hlásek a jejich vypouštění. Důraz byl realizován na předložkách.

Nedostatky v modulaci projevu byly zaznamenány v těchto případech, např.:

...soud na základě lékařských posudků neshledal, že by obžalovaný trpěl závažnou duševní poruchou, která by ospravedlnila jeho umístění do psychiatrické léčebny. Podle lékařů vykazuje Breivik pouze narcistické a antisociální sklony.

[.../ sout na za:kladě le:kařski:ch posutku: neschledal že bi ?obžalovani: trpjel / za:važnou duševni: poruchou ktera: bi ?ospravedlnila / 'jeho ?umi:stěni: do psichijatricke: le:čebni / 'podle le:kařu: vikazuje brajvik pouze / narcisticke: ?a?antisocia:lňi: skloni ↓ //] – v této části dochází k nevhodnému rozdělování.

Martin Jonáš teď přímo z norské metropole živě. Martine, na tom, že je Breivik příčetný se shodlo všech pět členů senátu. Co je nakonec přesvědčilo?

[// 'martin jona:š / teď při:mo / znorske: metropole živje martine na tom že je brajvik při:četni: se schodlo fšech pjet členu: sena:tu / co je nakonec přesvječilo ↓ //] – věty na sebe navazují bez realizace pauz, na konci je správně realizována klesavá kadence koncového úseku věty tázací.

A ministr průmyslu a obchodu Martin Kuba z ODS teď živě v Událostech, dobrý večer. Pane ministře, státní firma Čepro by tedy měla podrobně zveřejňovat ceny pohonných hmot včetně marží na webových stránkách. Kdy by se tak podle vás mělo stát a jak tento krok ovlivní ceny benzínu a nafty?

[// 'a minist(r) pru:mislu ?a ?opchodu martin kuba so: de:es teď / živje fuda:lostech) dobri: večer ↓ / (e:)pane ministře sta:tňi: firma čepro bi: tedi mňela: / podrobňe zveřejňovat ceni pohoni:ch hmot fčetňe marži: / 'na vebovi:ch (e:) stra:ňka:ch / gdi bi se tak podle va:s mňelo sta:t ?a jak tento krok (@) / ?ovlivňi: ceni / benzi:nu ?a nafti ↓//] – dochází k nevhodnému rozpojování slov, náležitá realizace kadence věty tázací.

Už jsme říkali, že vláda v létě odložila diskuzi nad analýzou růstu cen pohonných hmot. Myslíte si, že se k ní v dohledné době vrátíte a jak může případně ještě ceny na pumpách nějakým způsobem ovlivnit?

[‘?uš sme ři:kali že vla:da vle(:)že ?odložila diskuzi / nat ?analizou ru:stu cen pohoni:ch hmot / mislite si že se vñi: kñi: vdohledne: dobje vra:ti: ?a jak mu:že při:padně / ještě / ceni (@) na pumpa:ch / ně(j)akim spu:sobem ?ovlivnit ↓//] – nevhodné fázování, které má za následek spojování vět, které spolu významově nesouvisí, a rozpojování slov.

...nejatraktivnější závod Masarykova okruhu. Pořadatelé očekávají přes dvě stě tisíc diváků. V jednom z kempů je už taky kolega Filip Zdražil, Filipe, dá se už...

[... / ‘nej?atraktivnější: za:vot / masarikova ?okruhu / ‘pořadatele ?očeka:vaji: přes dvjesté tísi:c d’iva:ku: / ‘vjednom s kepmu: je ?uš / taki kolega filip zdražil filipe / ‘da: se ?uš...] – nevhodné frázování.

Nevhodné rozdělení slov bylo zaznamenáno v těchto případech:

říká, že udělal všechno podle zákona [.../ ři:ka: že ?ud’elal / **fšecho** podle za:kona↓ //], letos naplno podlehli pivním mixům [...letos **naplno** podledhli / **pivñi:m** miksu:m ↓//], se definitivně vyhne policejnímu stíhání. Vrchní státní zastupitelství totiž zamítlo stížnost rodiny obětí proti rozhodnutí krajského žalobce [...se **definitivně** vihne / policejñi:mu stí:ha:ñi: ↓ / ‘vrchñi: sta:tñi: zastupitelstvi: toťiš **zami:tlo** stí:žnost rodini ?objeťi: **proti** rozhodnutí: / krajske:ho žalopce ↓...], může cena masa zdražit víc než o deset korun na kilogram [**mu:že** cena masa zdražit vi:c neš ?o **deset** korun / na kilogram ↓/], chce pro Řecko získat víc času na zavedení reformy [chce pro řecko zi:skat / ‘vi:c času na zavedeñi: reform] aj.

4.1.3.2. Zeptali jsme se Jolany Voldánové

Pravidelně užívá ráz, pouze výjimečně realizuje vokál bez rázu: s informací [sinformaci:], ale [ale], k ostatním [kostatñim]. V jednom případě byl zaznamenán ráz na švu předpony a kořenu slova: neukotvené [ne?ukotvene:].

Zkracování je frekventováno více: doufám [doufam], když to spojím s tím [(g)diš to spojím stím], nevím jestli [nevím jesi], myslím [misim], nemám [nema(:)m], já nemám [ja nemam]; dloužení se objevuje spíše okrajově: a dostanou to [a: dostanou to:].

Případy slovních spojení, u kterých dochází k vkládání hlásek mezi vokály: rádio, v radiofóru [ra:dijo, vradijofo:ru] a realizaci hlásek na hranici slov: dosud tak [dosut tak], [pře(t) tím] se vyskytovaly jen ojediněle.

Oslabená výslovnost se vyskytovala na počátku slov, konci slov (předložek, zájmen) i na hranici:

loď [lo(ť)], doufám, že se [doufam ž(e) s(e)], samozřejmě [samozře(j)mně], jak chce [ja(k)chce], když to spojím s tím [(g)diš to spojím s tím], vlastně [vlas(t)ně], byla byla [(b)ila bila] – v tomto případě se jedná o přeřeknutí.

Hlásky byly zcela vynechány v případě: nějakým, nějaké [něaki:m, něake:], několikrát také v případě slova – zjistí, zjistila [zisti:, zistila], vlastně [vlasně].

Hezitační zvuky se objevily v několika případech: za (@) nejenom, za velmi dobrý zpravodajský [za (@) velmi dobri: (@) spravodajski], (@) formou, být [bi:t (@)], a chytla [ʔa (@) chitla], vlastně [(@) vlasně], s tím [(@) stí:m].

Řečové tempo je optimální, jediným nedostatkem je, stejně jako u pořadu Události, občasné zrychlování tempa promluvy.

4.1.4. Jakub Železný

4.1.4.1. Události

Ráz je realizován řádně: ta akce [ta ʔakce], do otevření evropské [do ʔotevřeňi: ʔevropske:], způsobilo odvolání [spu:sobilo ʔodvola:ňi:], americké a afghánské [ʔamericke: ʔa ʔafganske:], i odpůrci [ʔi ʔotpu:rci], podle odhadů organizátorů asi [podle ʔodhadu: ʔo(rg)aniza:toru: ʔasi], ozbrojování a obecného ohrožení obvinily [ʔozbrojova:ňi: ʔa ʔobecne:ho ʔohrožeňi: ʔobviňili], součástí oslav bylo i aviatické odpoledne [souča:stí: ʔoslav bilo ʔi ʔavijaticke: ʔotpoledne], proti údajné islamizaci Evropy [proťi ʔu:dajne: ʔislamizaci ʔevropi]. Ráz byl vynechán pouze ve dvou případech: a v událostech [ʔa fuda:lostech], opakovaně [opakovaňe].

Dloužení vokálů je u Jakuba Železného výjimečné: se hodně mluví [se: hodně mluvi:], proč ji tedy [proč ji: tedi], taky [taki:]. Krácení se nevyskytlo vůbec.

Oslabená kvalita vokálů a jejich samotná výslovnost je v případech: vyvrcholil [vEvrcholil], se sešli [s(e) sešli], podle [podl(e)], znovu [znov(u)].

V prvním příkladu byla výslovnost vokálů [i] nahrazena [e], jedná se o tzv. otevřenou výslovnost.

Oslabení výslovnosti konsonantů se objevila ve slovech:

deset tisíc [dese(t) tísi:(c)], policie obvinila [policije ?ob(v)iňila], do Trutnova [do t(r)utnova], vždyť [vždy(ť)], odpovědi [?(o(t)povjeďi], organizátoři [?(o(r)ganiza:toři], organizátorů [?(o(r)ganiza:toru:], konsolidační agentura [konso(l)idačňi: ?agentura], předseda [pře(d)ceda], padesátitisícová hranice [padesaťi(tí)si:cova: hraňice], Hizbaláh [(h)izbala:ch], bombardování [bo(m)bardova:ňi:].

Zjednodušení souhláskových skupin nastalo v případech: největších [nejvječi:ch], větší [vječi:], většina [vječina], většinový [vječinovi:], nejtvrdší [nejtvrči:], Panenském Týnci [panencke:m ti:nci], prezidentská [prezidencka:], íránských revolučních [?(i:ra:ncki:ch revolučňi:ch], ke Slovensku [ke slovencku], zvětší [zvječi:], výjimečný [vi:mečňi:], tvary Československa, Československé federace [českoslovencka, českoslovencke: federace], jednou se vyskytla výslovnost [československe:ho].

Měkčení bylo zaznamenáno pouze v jednom případě: úředníky [?(u:ředňi:ki].

Zachovává výslovnost konsonantů na hranici slov:

deset tisíc [deset tísi:c], patnáct tisíc [patna:ct tísi:c], od takzvaného [ot tagzvane:ho], dvacet čtyři [dvacet čtiři]; i stejné části: snaží se sehnat [snaži: se sehnat]. Pouze v jednom případě byla realizace koncového *t* oslabena: deset tisíc [dese(t) tísi:(c)].

Číslovka sedm [sedum] je vyslovena s vokálem. U ostatních číslovek, které se vyskytly v projevu, byla dodržena ortoepická výslovnost: čtyřicet [čtiřicet], čtyřiadvacítku

[čtřiadvací:tku], patnáct [patna:ct]. Výraz milion realizuje Železný bez výjimek krátce [milijon].

Výslovnost cizích slov byla ve všech případech normativní. Cizí jména a názvy: v Sýrii [fsi:riji], Prague Pride [pra:k pra:jt], Ahmadi-Nedžad [ʔahmadi: neža:t], Galileo [galileo], Hizballáh [(h)ʔizbala:ch].

Pouze část jména Ahmadi byla dloužena, v posledním případě byla zaznamenána redukce hlásky *h*.

Původem cizí slova: gay a lesbické [gej ʔa lezbicke:], oficiálně [ʔoficija:lě], strategii [strategiji], materiál [materija:l], aviatické [ʔavijaticke:], čtvrt milionu [čtvrt milionu], levnější variantu [levnější: varijantu], díky mariánské legendě [ďi:ki marija:nske: legendě] frontové linii [frontove: li:niji], médií [me:diji:] jsou realizovány podle ortoepických pravidel.

Projev Jakuba Železného je poměrně pomalý, hlavním nedostatkem je však zrychlování v některých částech, což činí projev méně srozumitelný.

Z hlediska modulace promluvy bylo nejčastějším nedostatkem frázování, dochází k nevhodnému vkládání pauz, které má za následek rozpojování slov:

Minimálně deset tisíc lidí dnes prošlo Prahou v pochodu hrdosti, kterým vyvrcholil druhý ročník festivalu osob gay a lesbické orientace nazvaný Prague Pride. V centru města se dopoledne sešli odpůrci tohoto průvodu, zatímco pořadatelů se oficiálně zastal třeba pražský primátor Bohuslav Svoboda, aktivity odpůrců zaštil například kardinál Dominik Duka. Policie kvůli narušování pochodu zadržela sedm lidí.

[//'minima:lě deset řisi:c lidři: dnes prošlo prahou fpochodu hrdostři kteri:m v(i)vrcholil druhi: ročňi:k festivalu ʔosop / 'gej ʔa lezbicke: ʔorijentace / nazvani: / pra:k pra:jt ↓/ fcentru mřesta se dopoledne seřli ʔi ʔotpu:rci tohoto pru:vodu / 'zati:mco pořadatelu: se ʔoficija:lě zastal třeba pražski: prima:tor bohuslaf svoboda / 'ʔaktiviti ʔotpu:rcu: zařti:ři:l / napři:klat / kardina:l dominik duka ↓ / policije kvu:li naruřova:ňi: pochodu zadržela / sedum lidři: ↓//]

Hostem Událostí je primátor Prahy Bohuslav Svoboda, kterého zdravím do Trutnova, pane primátore...

[// 'hostem ?uda:lostí: je prima:tor prahi bohuslaf sfoboda ktere:ho zdravi:m / 'do t(r)utnova / pane prima:tore/ ...//]

...tábory v pražské koalici jsou stále rozdělené na ty, kdo zařídili odchod ředitele Vladimíra Liče a na politiky, kteří odvolání považují za nátlak.

[... / 'ta:bori fpraške: koalici sou sta:le rozdělene: / na ti gdo / zaři:díli ?odchot ředitele vladími:ra liče ?a na politiky kteří: ?odvola:ňi: považují: za na:tlak ↓...//]

Podle něj by izraelský útok byl vítanou záminkou pro zničení státu Izraele jednou pro vždy.

*[... / podle něj bi ?izraelski: ?u:tok bil **vi:tanou** za:miňkou / pro zňičeni: sta:tu ?izraele / jednou provždi ↓ //]*

Hlavně mladí ale přecházejí na levnější variantu, z tabáku si cigarety balí sami a to je podle lékařů problém.

[... / 'hlavňe mladí: ?ale přecha:zeji: na levňjší: varijantu / staba:ku / si cigareti bali: sami ?a to je podl(e) le:kařu: proble:m ↓//]

Ministerský předseda včera řekl, že ustoupení od takzvaného konsolidačního balíčku by byl krok, cituji, na hranici politické debility.

[... ministerski: pře(d)ceda fčera řekl / že ?ustoupeňi: ot tagzvane:ho konsolidačňi:ho bali:čku bi bil krok cituji / 'na hraňici / politicke: / debiliti ↓//]

V tomto příspěvku bylo nenáležitě rozpojeno slovní spojení pauzou, namísto realizace kadence nekoncového úseku byla realizována kadence koncového větného úseku:

Prezident Václav Klaus si i po dvaceti letech myslí, že rozdělení Československa bylo nejlepším řešením ve prospěch všech. Mimořádný rozhovor právě na téma rozpad Československé federace s hlavou státu odvysílá ČT24 dnes večer.

*[// 'prezident va:claf kla:us si ?i po dvaceťi letech misli: že rozděleňi: českoslovencka bilo / nejlepší:m řešeňi:m ↓ / ve prospjech fšech ↓/ mimořa:dni: rozhovor / **pra:vje** na te:ma*

rospadu českoslovencké: federace / zhlavou sta:tu / ?odvisi:la: če:te: dvacet čtíři / dnes večer
↓//].

4.1.4.2. Zeptali jsme se Jakuba Železného

Ráz realizuje ve všech případech: neodvalíš [ne?odvališ], optikou [?optikou], občas [?opčas], ale ale od okamžiku [?ale: / ´?ale ?ot ?okamžiku].

Naopak se objevuje krácení:

myslím [misim], nic není a to není úplně [nič neňi / ?a: to neňi ?uplňe], říká že [ři(:)ka: že], neodvalíš [ne?odvališ], hořícím srdci [hořicim srci], popř. je délka vokálů redukována: divákům [dřiva(:)ku(:)m], jsem chtěl být [sem chtěl bi(:)t].

Dloužení bylo zaznamenáno jen v několika málo případech: pro mě je [pro mňe: je], ale [?ale:].

Hezitační zvuky se objevily na několika místech: tak to je [(@) tak to je], já jsem [(@) ja: semm], v takém v takové povídce [ftakove:m (@) ftakove: povi:tce], jakousi jakousi [jakousi jakousi (@)].

Nejvíce dochází k vypouštění hlásek a zjednodušování výslovnosti: je to nepochybně [(je) to nepochibňe], a že se to [?a ž(e)s(e) to], dělat v médiích [(v)me:diji:ch tak], jmenuje legenda [(j)menuje legenda], tohle napsal [toh(l)e napsal], nějakou [:@: ně(j)akou], nějak tak [(@) ně(j)ak tak], na druhou [na dru(h)ou], jedna z nejvrcholnějších [jedna z nej(vr)cholňeji:ch]. Toto zjednodušování je dáno tempem řeči.

Skupiny hlásek jsou zjednodušovány v těchto případech: hořícím srdci [hořicim srci], vždycky [dicki], vlastně [vlasňe], myslím [misim].

Původem cizí slova běžně používaná vyslovuje Jakub Železný podle normy, v těchto případech přidáním *j* mezi dva vokály: médií [me:diji:], virtuálním studiu [virtua:lňi:m studiju], kariéry [karije:ri], pouze v jednom případě byla realizace oslabena: technologie [technolog(i)je].

V případě vlastního jména ruského spisovatele: Maxim Gorkij [maksim gorki] byla vypuštěna výslovnost koncového *-j*.

Tempo řeči je stejně jako v předchozím projevu poměrně klidné. V případě zrychlování tempa dochází k oslabení výslovnosti hlásek.

4.2. Shrnutí

V mluveném projevu moderátorů se objevovalo několik nedostatků z oblasti realizace rázu, kvantity vokálů, kvality vokálů, asimilace artikulační, oslabení výslovnosti a asimilace znělostní.

Asimilaci znělostní nečinila moderátorům potíže. Tato asimilace je nám do jisté míry přirozená. Více chybných realizací bylo zaznamenáno pouze u Anety Savarové.

Užití, resp. neužití rázu (které je zaznamenáno v tabulkách) se objevilo několikrát. Aneta Savarová neužila ráz před vokálem šestkrát. Augustová a Železný shodně třikrát. V druhém projevu byl ráz užit ve všech případech. Jolana Voldánová vynechala užití rázu pětkrát, třikrát pak v druhém projevu.

V mluvených projevech moderátorů byla pouze ve dvou případech zaznamenána otevřenost vokálů, a to u Jolany Voldánové a Jakuba Železného.

Poměrně často se vyskytoval u všech moderátorů problém s dodržením kvantity vokálů. Dloužení vokálů bylo zaznamenáno více než třicetkrát. Nejčastěji dloužila vokály Savarová (čtrnáctkrát), dále Augustová s Voldánovou (sedmkrát a osmkrát), Jakub Železný nedodržel délku pouze ve třech případech. K tomuto jevu docházelo často v živých vstupech při rozhovoru s hosty Událostí, např. Aneta Savarová dloužila vokály pouze v těchto případech. V druhé analýze se dloužení vyskytovalo ve čtyřech případech u Anety Savarové, ve dvou u Jolany Voldánové a Jakuba Železného, třikrát došlo k dloužení vokálů u Marcely Augustové.

Naopak krácení vokálů se vyskytlo nejvíce u Jolany Voldánové (dvanáctkrát) a Anety Svarové (devětkrát) a pouze dvakrát u Marcely Augustové. Naopak v uvolněnějším projevu v bonusových příspěvcích nejčastěji chybovali Augustová (patnáctkrát) a Železný (desetkrát), Voldánová (sedmkrát).

Největší nedostatky se objevily v případě oslabené výslovnosti a asimilace artikulační. Ty byly zaznamenány v případě obou analýz.

Oslabená, nedbalá výslovnost se vyskytla ve 34 případech u Jolany Voldánové, v 28 u Jakuba Železného a v 17 u Anety Svarové. Nejméně, dvanáctkrát chybovala Marcela Augustová. Počty chybných realizací se u jednotlivých moderátorů liší, je však zřejmé, že se jedná o poměrně častý jev.

Nedbalá výslovnost se vyskytovala ve výslovnosti vokálů uprostřed i na konci slov (např. nějaký [ně(a)ki:], doufám, že se [doufa:m ž(e) s(e)], podle [podl(e)], znovu [znov(u)]), ve výslovnosti konsonantů se nejčastěji chybovalo v oslabené výslovnosti *j* (např. tvary slova nějaký [ně(j)aki:], samozřejmě [samozře(j)mě]), ale i v jiných případech (např. jak chce [ja(k) chce], vlastně [vlas(t)ně]. Pouze u Jolany Voldánové jsme zaznamenali oslabení v koncovce *-ého*: astronomického [ʔastronomicke:(ho)], do nejvýznamnějšího [do nejvi:znamnější:(h)o], zrekonstruovaného [zrekonstru(o)vane:(h)o].

Asimilace artikulační činila moderátorům největší problémy. Počty chybných realizací jsou poměrně vyrovnané: Aneta Svarová 23, Marcela Augustová 24, Jolana Voldánová 24, Jakub Železný 21.

Nonnormativní výslovnost byla zaznamenána ve spojení hlásek:

d+č (např. přesvědčuje se [přesvječuje se]), *d+š* (např. chudší [chuči:], nejtvrďší [nejtvrči:]), *d+c* (např. soudce [souce]), *d+s* (např. představenstvo [přectavenctvo], *hollywoodský* [holivu:cki:]), *t+s* (např. prezidentským [prezidencki:m], britského [bricke:ho]), *t+š* (např. většina [vječina], největší [nejvječi:], *n+s* (např. o československý [ʔo českoslovencki:], rumunské [rumuncke:], ženské organizace [žencke:ʔorganizace] aj.), *š+s* (např. pražský [praski:]), *zz* (např. rozzlobený [rozlobeni:].

Nejčastěji moderátoři chybovali ve skupinách hlásek *d+s*, *t+s*, *n+s*.

Zjednodušení souhláskových skupin se vyskytovalo ve slovech: nějak [ňeak] a jeho tvarech, když [diš], jestli [jesi], vlastně [vlasně], myslím [misim] aj.

V několika případech došlo ke změně alveolární na palatální realizace hlásky, např.: úředníky [ʔu:ředňi:ki], jedním [jedňi:m], případně [při:padňe], hodně [hodňe], podniku [podňiku], odpoledním [ʔotpoledňi:m], náměstka [na:mjestka]. Tato asimilace není častá, u všech mluvčích se však vyskytla minimálně v jednom případě.

Mluvčí	Ráz	Dloužení vokálů	Krácení vokálů	Kvalita vokálů - otevřenost	Asimilace znělostní	Asimilace artikulační	Oslabená výslovnost	Hezitační zvuky/ přerěknutí
Aneta Savarová	6	14	9	0	8	19	16	9
Marcela Augustová	3	7	2	0	2	18	8	3
Jolana Voldánová	5	8	11	1	2	16	26	11
Jakub Železný	3	3	0	1	2	17	18	0

Výskyty chyb ve zpravodajské relaci *Události*

Mluvčí	Ráz	Dloužení vokálů	Krácení vokálů	Kvalita vokálů - otevřenost	Asimilace znělostní	Asimilace artikulační	Oslabená výslovnost	Hezitační zvuky/ přerěknutí
Aneta Savarová	0	4	0	0	0	4	1	5
Marcela Augustová	0	3	15	0	1	6	4	6
Jolana Voldánová	3	2	7	0	0	8	8	10
Jakub Železný	0	2	10	0	0	4	10	4

Výskyty chyb v bonusovém pořadu *Zeptali jsme se...*

Hezitační zvuky a různá přerěknutí byla zaznamenána u všech mluvčích. Nejvíce, 21 chyb, bylo zaznamenáno u Jolany Voldánové, z toho 11 ve zpravodajské relaci. Následuje Aneta Savarová s celkovým počtem 14, devětkrát během Události. Marcela Augustová chybovala 9, pouze třikrát během Události. Pouze projev Jakuba Železného byl bezchybný, jeho projev narušily ve druhé analýze pouze hezitační zvuky.

Z hlediska modulace promluvy bylo nejčastějším problémem frázování. Nedostatky ve frázování jsou v zásadě dvojího typu – nedochází k vkládání pauz mezi věty, resp. kadence koncového úseku, což má za následek menší srozumitelnost z hlediska obsahu promluvy, anebo jsou pauzy vkládány příliš často a dochází tak k rozpojování slovních spojení. Tyto nedostatky se vyskytují u všech mluvčích, v obou typech projevů. Frázování ve druhém typu promluvy je více uvolněné, protože se jedná o projev mluvený, jen částečně připravený.

Koncové úseky věty oznamovací byly intonovány adekvátně. Pouze v některých případech nebyly realizovány kadence koncového úseku věty oznamovací.

Přízvuky byly realizovány na předložkách. Jen v případě užití důrazu byl v jednom případě realizován přízvuk na slově následujícím po předložce.

V mluvených projevech, kde byli moderátoři dotazováni na otázky týkající se jejich kariéry, se z hlediska ortoepie objevovaly podobné nedostatky jako ve zpravodajské relaci Události, s výjimkou nespisovných slovních tvarů, které se ve zprávách nevyskytovaly.

ZÁVĚR

Tato práce měla za cíl poukázat na problematické jevy, které se v projevech objevují. Byli vybráni moderátoři veřejnoprávní televize, neboť jejich povinností je dodržovat pravidla ortoepické normy češtiny. Jak se ukázalo, tato pravidla jsou do určité míry dodržována, avšak nedostatky se vyskytovaly.

Na základě analýzy bylo zjištěno, že mluvčím nedělá problém realizace vokálů z hlediska kvality, tento jev byl velmi výjimečný (byl zaznamenán pouze ve dvou případech). Naopak více chyb bylo realizováno v kvantitě vokálů. Zkracování je dáno rychlým tempem, které se v některých úsecích mluvených projevů vyskytuje, dloužení bylo častěji zaznamenáno v dialozích – rozhovorech s hosty Událostí a s reportéry v živých vstupech apod. Bez větších problémů se zdála být také asimilace znělostní a přizvukování. Časté byly realizace hezitačních zvuků, přeřeknutí, popř. nevhodně realizované nádechy. Hezitační zvuky se vyskytovaly především v dialozích, popř. byly důsledkem rychlejšího tempa promluvy v případě analýzy druhého mluveného projevu. Ale byly zaznamenány i během promluv v relaci Události.

Největší nedostatky byly zaznamenány v rámci asimilace artikulační. Zde bylo realizováno nejvíce chyb (celkem 93). Každý z moderátorů chyboval více než dvacetkrát v mluveném projevu, který trval dohromady asi 12 minut. Nejvíce problematické bylo u všech mluvčích spojování hlásek *d+s*, *t+s*, *n+s*, chyby se vyskytovaly i ve spojení *d+c*, *d+č*, *š+s*, *z+z* aj. Docházelo také k vypouštění, popř. oslabené výslovnost hlásek především ve slovech typu *vlastně*, *nějaký*, *když*. Zjednodušování v mluveném projevu bylo nejčastějším nedostatkem, ať už se jedná o realizaci vokálů, konsonantů, či souhláskových skupin.

Při modulaci mluvních projevů bylo problematické frázování. Pauzy se vyskytovaly v nadměrném množství, a tedy na nevhodných místech, anebo byla promluvy pronášena bez jejich realizace. Několikrát byla zaznamenána kadence nekoncového úseku namísto koncového a naopak. Dále se u moderátorek objevovaly velmi slyšitelné nádechy a vdechy mezi promluvovými celky, v jednom případě dokonce mlasknutí (u Anety Savarové), u Železného slyšitelné nádechy zaznamenány jen velmi ojediněle.

Pokud tedy vycházíme z předpokladu, že moderátoři znají a jsou povinni dodržovat pravidla ortoepie, nabízí se otázka, proč dochází k jejich porušování. Jelikož se nedostatky vyskytovaly u všech moderátorů, nabízí se otázka, zda nedošlo v jazyce k určitému vývoji a nejsou už tyto jevy součástí úzu. Považujeme za vhodné, aby byly zkoumány další skupiny mluvčích (státníků, tiskových mluvčích, učitelů, herců a řečových vzorů typu Marek Eben, Ladislav Špaček apod.). Z dalších obdobných analýz a rozborů bychom se dozvěděli, do jaké míry jsou výše zmíněné jevy frekventované, popřípadě nakolik je tato výslovnost ustálená u ostatních profesionálních mluvčích a řečových vzorů.

POUŽITÁ LITERATURA

HÁLA, B., ROMPORTL, M.: *Výslovnost spisovné češtiny I. (Výslovnost slov českých)*. 2.vyd. Praha 1967.

HONZÁKOVÁ, M., HONZÁK, F., ROMPORTL, M.: *Čteme je správně. Slovníček výslovnosti cizích jmen*. Praha 1996.

HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, J.: *Česká výslovnostní norma*. Praha 1995.

KUČERA, J., ZEMAN, J.: *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině*. Hradec Králové, 1998.

LOTKO, E.: *Kapitoly ze současné rétoriky*. Olomouc 2004.

MATHESIUS, V.: *O požadavku stability ve spisovném jazyce*, sb. Spisovná čeština a jazyková kultura, Praha 1932.

PÁLKOVÁ, Z.: *Fonetika a fonologie češtiny*. 2. vydání. Praha 1994.

PETRÁČKOVÁ, V, KRAUS, J. (ed.): *Akademický slovník cizích slov*. Praha 1995.

ROMPORTL, M.: *Výslovnost spisovné češtiny II. Výslovnost slov přejatých*. Praha 1978.

MATHESIUS, V.: *K výslovnosti cizích slov v češtině. Slovo a slovesnost*, 1 (1935), 2, str. 96–105. (dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=18>)

PÁLKOVÁ, Z.: *Výslovnost současné češtiny. Český jazyk a literatura*, 59 (2008-2009), 1, s. 21–24.

PÁLKOVÁ, Z.: *Výslovnost rozhlasových mluvčích*. *Naše řeč*, 65 (1982), 4. (dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6344>)

ROMPORTL, M.: *Práce na pravidlech výslovnosti spisovné češtiny*, *Naše řeč*, 47 (1964), 3. (dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5040>)

ROMPORTL, M.: *K výslovnosti cizích slov v češtině*, *Naše řeč*, 36 (1953), 9–10. (dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4321#_ftn1)

KULDANOVÁ, P.: *Krize mluvních vzorů v Čechách*. *Čeština doma a ve světě*, IX, 2001, s. 156–161.

JANÍKOVÁ, J.: Moderátoři televizního zpravodajství. Čeština doma a ve světě, IX, 2001, s. 178–203.

Internetové stránky:

- Kodex českého rozhlasu. Český rozhlas [online] © 1997-2013 [cit. 2012-09-08]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/rada/legislativa/zprava/kodex-ceskeho-rozhlasu--789056>
- iVysílání. Česká televize [online] © 1996-2013/3 [cit. 2012-09-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/>
- Události. Česká televize [online] ©1996-2013/3 [cit. 2013-02-12]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100821/>
- Události. Česká televize [online] ©1996-2013/3 [cit. 2013-02-12]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100820/>
- Události. Česká televize [online] ©1996-2013/3 [cit. 2013-02-12]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100824/>
- Události. Česká televize [online] ©1996-2013/3 [cit. 2013-02-12]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100818/>

- Zeptali jsme se Marcely Augustové. Česká televize [online] ©1996-2013/3 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100824/bonusy/5994-zeptali-jsme-se-marcely-augustove/>
- Zeptali jsme se Anety Savarové. Česká televize [online] ©1996-2013/3 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100824/bonusy/5993-zeptali-jsme-se-anety-savarove/>
- Zeptali jsme se Jolany Voldánové. Česká televize [online] ©1996-2013/3 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100824/bonusy/5991-zeptali-jsme-se-jolany-voldanove/>
- Zeptali jsme se Jakuba Železného. Česká televize [online] ©1996-2013/3 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/212411000100824/bonusy/5992-zeptali-jsme-se-jakuba-zelezneho/>

RESUMÉ

Orthoepy is an important part of the language. There are people who should follow the orthoepic standard (eg. anchormen on a radio and television, especially on the public television). It was found that people to a certain extent follow standards however there are phenomena where the mistakes are very common.

Anchormen easily realized the vowels of quality. On the contrary, more mistakes were implemented in quantity of vowels. There was also a reduced extension of vowels.

There were no problems with an assimilation of voicedness and accent on a preposition. The realization of the hesitation sounds, making a slip of the tongue, or inappropriately overtones were common. The biggest weaknesses were noted in the assimilation of articulation. The most common mistakes were here. The most problematic of all the speakers was connecting of d + s, t + s, n + s, and also d+c, d+č, š+s, z+z. There were also discharges or weakened voice pronunciation.

Simplification in the spoken language was the most common deficiency, whether it is the realization of vowels, consonants or connection of the consonants.

The modulation of speeches was problematic in phrasing. Pause occurred in inappropriate places or was spoken utterances without their realization. It has been recorded cadence non-terminal section instead of the end and vice versa. In addition, were appeared very audible gasps and breaths between units of speech, in one case even slap, Mr. Želený's audible gasps registered very rarely. These deviations are found in all speakers, both types of speeches. Phrasing in the second type of speech is more relaxed, because it is a spoken speech (not read by or partially readable) only partially prepared.

The terminal parts of the indicative were intonated accordingly. Only in some cases has been implemented cadence of terminal part of indicative. The accents were conducted on prepositions. In the case you use emphasis has been implemented the accent on the word following the preposition (only in one case). Hesitation sounds and a slip of the tongue were observed in all the speakers, but in different quantity.

This analysis reflects contemporary situation in Czech language from the point of view orthoepy. This analysis means new view of this issue from another point of view. It is not

about finding mistakes, it is about summary of widely used phenomena diverts from orthoepic standards.

ANOTACE

Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra bohemistiky

JMÉNO: Klára Synčáková

NÁZEV PRÁCE: Ortoepická norma současné češtiny: Kodifikace a praxe

NÁZEV PRÁCE (ANGLICKY): Orthoepic standard of contemporary Czech language:
Codification and use

VEDOUCÍ PRÁCE: PhDr. Petr Pořízka, Ph.D.

ROZSAH PRÁCE: 119 896 znaků

ANOTACE: Analyzovány jsou mluvené projevy čtyř moderátorů veřejnoprávní televize. Výsledky analýzy jsou konfrontovány s platnou ortoepickou normou současné češtiny. Nejvíce odchylek od ortoepické normy je zaznamenáno v kvantitě vokálů, asimilaci artikulační (zjednodušování skupin hlásek, vypouštění hlásek) a oslabené realizaci hlásek. V rámci modulace promluvy jsou nedostatky především ve frázování a intonaci.

KLÍČOVÁ SLOVA: ortoepie, mluvený projev, ráz, asimilace, intonace, frázování, veřejnoprávní média

ANOTACE (ANGLICKY): The speech of four anchormen on the public television are analysed. The results of the analysis are compared with the contemporary orthoepic standards of Czech language. Most deviations from the orthoepic standards in contradistinction orthoepic standards are recorded in quantity of vowels, assimilation of articulation (speech sounds simplification groups, leaving of speech sounds) and weak implementation of pronunciation. The modulation of speech was inadequate in phrasing and intonation.

KLÍČOVÁ SLOVA (ANGLICKY): orthoepy, speech, glottal catch, assimilation, intonation, phrasing, public media